
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

FRANCONIS BVRGERSDICI
 INSTITUTIONUM
L O G I C A R V M
 SYNOOPSIS,
 SIVE
R U D I M E N T A L O G I C A

*In quibus præcipuae definitiones, divisiones, & re-
 gulae, ad artem Logicam pertinentes, per que-
 stiones & responsiones, breviter & dilucide pro-
 ponuntur;*

In usum Scholarum Hollandicarum.

L V G D V N I B A T A V O R V M,
 Apud ABRAHAMVM COMMELINVM,

A N N O C I C I O C X L V.

Cum Privilegio.

CAutum est privilegio Præpotent. D D. Ordinum
Fœderatarum Provinciarum, F R A N C O N I
B V R G E R S D I C I O , Professori Philosophiæ, ne
quis intra septennium illo invito aut inscio, hanc suarum
Logicarum Institutionum Synopsin, sive Rudimenta Lo-
gica, in fœderatis Belgii Provinciis imprimat, aut ali-
bi impressa in eas inferat, ac divendat, sub poena in Pri-
vilegii diplomate expressa. Datum Hagæ in conventu
eorundem D D. Ordinum Generalium. xx. Ianuarii
c I o I o c x x v I.

H. V. Haersholte ut.

*Mandato Prepotent. D D. Ordinum
Generalium*

L. van Goch.

AD

GYMNASIARCHAS & PRÆFECTOS Scholarum Hollandicarum:

Vintus annus agitur, eruditissimi Gymnasiarchæ, ex quo Logicarum Institutio-
num libros, & eorum Synopsin, Decreto
Illust. & Potentiss. D D: Ordinum Hol-
landiæ & VVestfrisiae scholis destinatos, vulgavi;
sed multis mendis, &, quod turpius est, linearum
aliquot omissione fædatos. Nam quanquam editio-
ni ipse præfui, idque ea vigilantia, ut nemo posset
majori fieri tamen non potuit, præsertim in sum-
ma festinatione, ut non aliquot operarum hallu-
cinationes me fugerint: quadam etiam à me nota-
tata, à hypotheticis, & æræciis valde incuriosis, non
fuerunt restituta. Quorum quadam tam sunt
crassa, ut neminem vestrum tam iniquo in me esse
animo suspicer, qui ea mihi imputet. Quadam ta-
men fateor à me esse posita, quæ postea observavi,
non quidem verius, sed tamen explicatius dici po-
tuisse: præsertim in Institutionibus. Quare cum
Synopsios exempla desiderari diceret Typographus,
rogaretque me, ut, si quæ essent in prima editione
peccata, eacorrigerent, quo hac editio emendatior

A 2

pro-

prodiret ; haud gravate petitioni illius anni. Pauca tamen adjeci aut mutavi, prater ea, quae ab operis erant aut omissa, aut vitiata. Hanc opellam meam, eruditissimi & vigilantissimi viri, vobis offero, tesseram benevolentiae meae & propensissimi ergo vos animi : rogoque vos obnixe, ut, quemadmodum industriam vestram, fidemque in erudientia juventute, boni omnes doctique viri probant & laudent ; ita quoque conatus mei & studium de juventute patria bene merendi, vobis non displaceant. Non patitur modestia mea, ut mea commendem, fortassis ne merentur quidem : hoc tamen dicam, ad publicum ordinem & utilitatem discentium spectare, non alia rudimenta Logica in scholis vestris praegredi, quam haec, quae publica autoritate sancta sunt. Multum enim nocet pueris varietas, etiam illa quae in verbis est, & in methodo : adeo ut jam aliam artem se in Academia discere putent, si in scholis rudimenta didicerunt, alio modo methodoque conformata. Quare, si discipulorum vestrorum studiis consultum esse cupitis, haec iis rudimenta, ea, qua hactenus fecistis fide, inculcate : atque interim ad ipsas Institutiones quandoque proiectiores allegate. Aptiores enim erunt ad prelectiones academicas cum fructu audiendas, si libros illos, saltim privata diligentia, percurrerint. Hujus enim disciplinæ studium, & cognitio (ut A. Gellij verbis utar quæ exstant lib. xvi. noct.

noct. Att. cap. 8.) in principiis quidem tætra, & aspernabilis, insuavisque esse & inutilis videri solet: sed, ubi aliquantum processeris, tum denique & emolumentum ejus in animo tuo dilucabit, & sequetur quædam discendi voluptas insatiabilis: cui nisi modum feceris, periculum non mediocre erit, ne in illis Dialecticæ gyris & mæandris, tanquam apud Sirenum scopulos consenserescas. *Hoc ergo tædium, quod Dialecticam discentibus in principio suboritur, diluendum est interea, dum adolescentes vestro imperio ac disciplinâ coërcentur.* Nam cum ad Academiam promoti, liberius vivendi potestatem nanciscuntur, nisi melioris naturæ impetu incitentur, plerique Logicæ difficultate & asperitate deterrentur, & in ipso portu, quod dici solet, naufragium faciunt, nisi vestra industria tantum profecerint, ut jam emolumentum illud percipere, & suavitatem gustare incipient, quam Gellius longius progressis pollicetur. Pergite ergo, viri literatissimi, de juventute nostra bene mereri, & præter conscientia vestræ testimonium hoc laborum vestrorum feretis præmium, quo tota Respub. vobis erit obstricta. Cujus rei me, aliosque vestræ industrie æquos estimatores, testes habebitis æquissimis. Valete.

Quint. Lib. i. Inst. Orat.

Vt vascula angusti oris superfusam humoris capiam respuunt, sensim autem influentibus, vel etiam instillatis, complentur: sic animi puerorum quantum excipere possint, videndum.

INSTITUTIONUM
 LOGICARVM
 SYNOOPSIS,
 SIVE
 RUDIMENTA LOGICA.
 Capita respondent capitibus Institutio-
 num Logicarum.
 LIBER PRIMVS.

C A P V T I.

Vnde dicta est Logica?

 Voce λογική, quae inter cætera, tum rationem tum orationem significat. Logica enim dirigit intellectus nostri rationem, sive conceptus, eosque docet apta oratione interpretari.

Quid est Logica?

Logica est ars conficiens instrumenta, iisque dirigens intellectum in cognitione rerum.

Quot sunt partes Logice?

Duae : prior agit de thematibus, eorumque variis affectionibus ; posterior differit de ipsis instrumentis, quibus themata tractantur, sive quibus intellectus dirigitur, cum in thematum, sive rerum cognitione quaerenda versatur.

A 4

CAP.

LIB. II. CAP. II.

Quid est thema?

THEMA EST, quicquid intellectui cognoscendum proponi potest. I

Quomodo dividitur thema?

In simplex & complexum.

Quid est thema simplex?

Quod sine notionum complexione, sive sine affirmatione aut negatione, apprehenditur: ut, *Socrates*, *disputat*, *republica*, *birecervus*.

Quid complexum?

Quod apprehenditur duabus, pluribusve notionibus affirmatione aut negatione copulatis: ut, *Socrates disputat*: *Ningit*: *pluit*: *itur*: *statur*.

Quotuplex est thema simplex?

Duplex, universale & singulare.

Quid est universale?

Universale est, quod de pluribus suâpte natura praedicari aptum est. ut, *bamo*, *equis*, *planta*.

Quid singulare?

Quod de uno tantum suâpte natura praedicari aptum est: ut, *Alexander*, *Bucephalus*, *haec pirus*.

Quomodo vocantur singularia?

Individua.

Quare?

Quia dividi non possunt in plura ejusdem nominis ac naturæ. Alexander enim dividi non potest in plures Alexandros, nec Bucephalus in plures Bucephalos: at homo dividi potest in plures homines, puta in Socratem & Platonem; & equus in plures equos, puta in Bucephalum & Cyllarum, &c.

Quo-

Quotuplicia sunt individua?

Duplicia, determinata & vaga.

Quot modis determinantur individua?

Quatuor modis. 1, nomine proprio : ut, *Plato*, *Socrates*, *Bucephalus*, *Melampus*. 2, nomine communi si-
ve appellativo, quod per excellentiam sumitur pro pro-
prio : ut, *Philosophus* pro *Aristotele*, *Orator* pro *Cicerone*.
3, pronomine demonstrativo : ut, *bis*, *ille homo*. 4, pe-
riphrasis : ut, *Apostolus gentium*, *Paulus*.

Quid est individuum vagum?

Quod effertur pronomine incertae partis : ut, *aliquis*,
quidam homo,

CAP. III.

Quae sunt spectanda in themate simplici?

Primo categoriae & affectiones, quae ex varia rerum
habitidine ad se invicem, & ex modo, quo intellectus
eas concipit, atque inter se comparat, oriuntur:
deinde interpretatio, & affectiones, quas intellectus
vocabulis affingit ex modo conceptus suos interpre-
tandi.

Quid est categoria?

Categoria est series rerum sub eodem summo genere
gradatim dispositarum.

Quot sunt categoriae?

Decem : substantia, quantitas, qualitas, relatio,
actio, passio, ubi, quando, situs, & habitus.

CAP. IV.

Quid est substantia?

Substantia est res per se subsistens, & substantia acci-
dentialibus : ut, *spiritus*, *corpus*, *cactus*, *ignis*, *aqua*,
lapis, *arbor*, *equus*, &c.

A 5

Quid

Quid est per se subsistere?

Non esse in alio, ut in subiecto. Hac enim ratione distinguitur substantia ab accidentibus, utpote quae semper alicui subiecto inhærent: quorum adeo esse nihil aliud est, quam inesse.

Quid est esse in subiecto?

Essere in subiecto dicitur, quod cum in alio sit, non ut pars, non potest tamen existere separatum ab eo, in quo est.

Quotuplex est substantia?

Duplex, prima & secunda.

Quid est substantia prima?

Substantia singularis: ut, Alexander, Bucephalus.

Quid secunda?

Substantia universalis: ut, homo, equus.

Quomodo discernis primam substantiam à secunda?

Prima substantia non dicitur de subiecto, cum ipsa omnibus subijciatur. Alexander enim de nullo dicitur, nisi de seipso. At substantia secunda, quamvis in subiecto non sit, dicitur tamen de subiecto, nempe de primis substantiis sibi subiectis. Homo enim dicitur de Alexander, Socrate, Platone, &c. equus de Bucephalo, Cylaro, &c.

Quot sunt nota substantiarum?

Sex.

Quae est prima nota?

Non esse in subiecto: nimirum quia per se subsistit.

Quae secunda?

Dici de aliis synonymis, hoc est, quoad nomen, & quoad definitionem. Hæc nota convenit secundis substantiis, non primis.

Quae

Quæ tertia?

Significare à dñe, hoc aliquid, id est, tale quid, quod digito demonstrari potest. Hæc nota convenit potissimum primis substantiis.

Quæ quarta?

Non habere contrarium. Substantia enim substanzæ non est contraria per se, sed per qualitates; ut, *aqua & ignis*.

Quæ quinta?

Non recipere magis & minus. Vna enim eademque substantia non fit magis aut minus substantia, quam erat antea. Nam puer crescens, non fit magis homo, aut magis substantia, quam erat primo nativitatis suæ momento.

Quæ est sexta nota?

Vnam eandemq; numero substantiam suscipere contraria. Sic licet aqua frigida, mutatione sui, calida fiat, manet tamen una eademque numero aqua.

C A P V T V.

Quid est quantitas?

Quantitas est accidens, quod per se partem habet extra partem.

Quotuplex est quantitas?

Duplex; continua & discreta.

Quid est quantitas continua?

Cujus partes communi termino copulantur.

Quotuplex est?

Duplex, magnitudo & tempus.

Quid est magnitudo?

Magnitudo est quantitas permanens.

Quod

Quod sunt species magnitudinis?

Tres: linea, superficies, & corpus.

Quid est linea?

Linea est magnitudo uno modo divisibilis: ut ulna, miliare, stadium.

Quid est superficies?

Superficies est magnitudo duobus modis divisibilis: ut, jugerum.

Quid corpus?

Corpus est magnitudo tribus modis divisibilis. Huc pertinet omnis quantitas substantiae corporeae.

Qui sunt termini magnitudinis?

Termini linea, sunt puncta; superficie, linea; corporis, superficies.

Quid est tempus?

Tempus est quantitas fluens: ut, hora, dies, annus, olympias.

Qui sunt termini temporis?

Momenta, sive ~~momenta~~. His enim copulantur partes temporis, sicut partes linea copulantur punctis.

Quid est quantitas discreta?

Quantitas discreta est, cuius partes non copulantur communi termino: ut, duo, tria, decem.

Quid de loco, oratione, ac motu statuendum?

Locus definitur, superficies corporis ambientis: atque haec tenus referri debet ad superficiem. Oratio & motus non sunt species quantitatis, sed quanta per accidens.

Quot sunt nota quantitatis?

Tres.

Quae est prima nota?

Non habere contrarium.

Quae

Quæ secunda?

Non recipere magis & minus. Quantitas quidem major sit, sed non sit magis quantitas.

Quæ tertia?

Res ab illa dici æquales aut inæquales.

CAP. VI.

Quid est qualitas?

Qualitas est accidens, à quo subjectum quale duntur taxat denominatur.

Quot sunt species qualitatis?

Quatuor: 1, habitus & dispositio: 2, potentia & impotentia naturalis: 3, patibilis qualitas & passio: 4, forma & figura.

Quid est habitus?

Habitus est qualitas adventicia ad operandum cum facilitate.

Quid dispositio?

Dispositio est habitus imperfectus.

Illustra rem exemplo.

Si quis in arte aliqua, scientia, aut virtute, puta Logica, Physica, aut justicia, aliquantulum profecit, is dispositione affectus est: si quis artis, scientiarum, aut virtutis culmen attigit, is dicitur esse prædictus habitu.

Quid est potentia naturalis?

Potentia naturalis est qualitas sensibus non obvia, qua subjectum natura sua aptum est ad agendum vel patientium.

Quid impotentia?

Impotentia est diminuta potentia.

Adde exemplum.

Ingenium, indoles, memoria, sensus, robur, &c. sunt potentia.

rentiæ, sive facultates naturales: quum hæ dotes admodum imperfectæ sunt, veluti si quis obtuso sit ingenio, labili memoria, infirma valetudine, &c. dicuntur impotentiaæ.

Quid est qualitas patibilis?

Patibilis qualitas est, quæ efficit passionem in sensu.

Quid passio?

Passio est patibilis qualitas, quæ subito fit & cito perit.

Da exemplum.

Lux, color, sonus, saper, odor, calor, frigus, bumbiditas, succitas, gravitas, levitas, &c. sunt qualitates patibiles, si aliquamdiu permaneant in subiecto: at si cito evanescant, ut pallor ex metu, rubor ex verecundia, dicuntur passiones.

Quid est figura?

Figura est qualitas orta ex terminatione magnitudinis: ut: triangulum, circulus, sphaera, pyramis, cylindrus.

Quid est forma?

Forma est figura cum colore: ut, pulchritudo, deformitas.

Quomodo differt figura & forma
à patibili qualitate?

Patibilis qualitas, uno tantum; figura & forma, pluribus sensibus percipitur.

Quot sunt note qualitatis?

Tres.

Quæ est prima nota?

Habere contrarium. Nam calor frigori, & album nigro contrarium est.

Quæ

Quæ secundæ?

Recipere magis & minus. Alius enim alio doctior, melior, aut prudentior est.

Quæ tertia?

Res ab illa dici similes, aut dissimiles.

CAP. VII.

Quid sunt relata?

Relata sunt, quæ id ipsum, quod sunt, aliorum esse dicuntur, vel alio aliquo modo ad aliud referuntur.

Explica definitionem exemplis;

Pater, dicitur filii pater: dominus, servi dominus; *majus*, minore majus; *simile*, simili simile, Hæc enim referuntur ad aliud *hoc quod sunt*, ideoque sunt relata. At tenebræ dicuntur quidem lucis, verum non dicuntur *lucis tenebre*, sed *lucis privatio*: & Alexander dicitur quidem Philippi, sed non dicitur Alexander Philippi, sed *filius*. Hæc ergo dicuntur quidem aliorum, sed non dicuntur aliorum *hoc quod sunt*; ac proinde non sunt relata.

Quotuplicia sunt relata?

Duplicia, alia secundum dici, alia secundum esse.

Quæ vocas relata secundum dici?

Quæ, cum sint res absolutæ, nomine tenus referuntur ad aliud: ut *scientia* & *scibile*, *sensus* & *sensibile*;

Quæ secundum esse?

Quorum tota essentia consistit in respectu ad aliud: ut, *pater* & *filius*, *maritus* & *uxor*.

An non aliter etiam dividuntur relata?

Dividuntur etiam in relata realia, & relationis.

Que-

Quenam sunt realia?

Quæ sua natura referuntur ad aliud: ut, *dominus & servus, magistratus & subditus.*

Quæ rationis?

Quæ sola mentis opera referuntur ad aliud: ut, *dextrum & sinistrum.*

An bæc omnia pertinent ad hanc categoriam?

Non. Nam relata secundum dici, cum habeant essentiam absolutam, sunt aliarum categoriarum.

Quenam sunt in unâquaque relatione consideranda?

Subjectum, fundamentum, terminus, relatum & correlatum.

Quid est subjectum?

Subjectum est cui inhæret relatio.

Quid fundamentum?

Fundamentum est, quo mediante relatio inhæret subjecto.

Quid terminus?

Terminus est, cum quo subjectum in relatione comparatur.

Quid est relatum?

Relatum est subjectum cum relatione.

Quid correlatum?

Correlatum est terminus cum relatione opposita.

Illustra bæc omnia exemplis.

In relatione patris ad filium, subjectum est aliquis homo, puta *Philippus*; fundamentum, *generasse*; terminus, alius homo, puta *Alexander generatus*; relatum, *pater*; correlatum, *filius*. *Philippus* enim propterea est *pater Alexandri*, quia *Alexandrum generavit*. *Contra in re-*

In relatione filii ad patrem ; subjectum , est Alexander; fundamentum , generatum esse : terminus , Philippus qui generavit ; relatum , filius : correlatum , pater.

An relatum & correlatum semper differunt appellatione ?

Non semper : saepe enim idem nomen utriusque est: ut , amicus , bospes , rivalis , &c. Atque haec vocantur relata æquiparantiae. Cætera , quæ appellatione differunt , ut dominus & servus , pater & filius , dicuntur relata disquiparantiae.

Quot sunt notæ relatorum ?

Quiriique.

Quæ est prima nota ?

Habere contrarium. Amicus enim & inimicus , simile & dissimile , contraria sunt.

Quæ secunda ?

Recipere magis & minus. Aliud enim , alio similius est aut dissimilius ei cum quo comparatur.

Quæ tertia ?

Reciprocari. Nam pater est filii pater , & filius viceps est patris filius.

Quæ quarta ?

Esse simul natura : nimilrum , quatenus relata sunt. Etsi enim , qui pater est , prius fuit , quam filius : non tamen prius pater fuit , quam filium haberet.

Quæ quinta ?

Esse simul cognitione. Vnam etiam relatum nequit sine altero cognosci.

C A P. VII.

Quid est actio ?

Actio est à qua dicimus agere:

B

Quid

Quid est agere?

Agere est, aliquid efficere.

Quid est passio?

Passio est, à qua dicimur pati.

Quid est pati?

Pati est, recipere effectum agentis,

Da exempla.

Generare, augere, calefacere, movere, &c. sunt actiones: generari, augeri, calefieri, moveri, sunt passiones.

Quoniam sunt in actionibus spectanda?

Agens, patiens, terminus à quo, & terminus ad quem.

Dehra bac omnia exemplis?

In calefactione, agens, est ignis aut sol: patiens, is qui calefit: terminus à quo frigus: terminus ad quem calor à quo calefactio nominata est. Similiter in generatione hominis, agens est pater: patiens, semen: terminus à quo, privatio humanæ formæ in semine, sive, non esse hominem: terminus ad quem, is qui generatur. Nam qui generatur, ex non homine fit homo.

Quot sunt notæ actionis & passionis?

Duae; habere contrarium, & recipere magis & minus. nam calefactio frigefactioni contraria est, & alia magis, alia minus calefaciunt aut frigefaciunt, calefiunt aut frigefiunt.

C A P. I X.

Quid est ubi?

Vbi est modus, quo res finitæ alicubi esse dicuntur.

Quomodo differt ubi à loco?

Locus solis corporibus tribuitur, ubi etiam spiritibus,

bus, Deinde, loci vocabula pertinent ad quæstionem, qua quæritur quanta res sit; at vocabula hujus categoriæ spectant ad quæstionem, qua quæritur, ubi aut unde res sit, vel quâ & quô abierit: ut, domi, foris, ruri, in foro, in curia, &c.

Quid est quando?

Quando est modus, quo res finitæ aliquando esse, fuisse, aut fore dicuntur.

Quomodo differt quando à tempore?

Eodem fere modo, quo ubi à loco. Nam tempus propriè tribuitur rebus Physicis, quæ in successione consistunt, & mutationibus obnoxiae sunt. Quando tribuitur etiam rebus permanentibus, & momentaneis. Deinde temporis vocabula solvunt quæstiones, quæ fiunt per quamdiu; vocabula hujus categoriæ solvunt quæstiones, quæ fiunt per quando; ut, hodie, cras, berij, æstate, vere, calendis, nonis, consule Manlio, &c.

Quid est situs?

Situs est ordo partium inter se: ut: sedere, stare, primum, supinum esse.

Quid est habitus?

Habitus est modus, quo vestis, aut aliquid instar vestis corpori circumpositum, appensum, aut alio aliquo modo adjunctum est: ut, vestitum, armatum, togatum, galeatum, bastatum, barbatum, tapetibus instrutum esse, &c.

CAP. X.

Atque hæc de thematum simplicium categoriis; quid porro sequitur?

Affectiones, quas diximus ex varia rerum in categoriis dispositarum collatione oriri.

I N S T I T U T I O N V M

Quotuplices sunt effectiones thematum simplicium?

Duplices; aliæ sunt simplices, aliæ conjunctæ?
Quæ vocas simplices?

Quæ singulis rebus seorsim convenient: ut, prædicabilia, totum & pars, causa & causatum, subjectum & adjunctum.

Cur vocas has affectiones simplices?

Quia, licet genus referatur ad speciem, totum ad partem, causa ad causatum, subjectum ad adjunctum alterumque sine altero non consistat; unaquæque tamens seorsim genus, totum, causa, aut subjectum dici potest.

Quid sunt predicabilia?

Prædicabilia sunt, quæ de pluribus vere, propriæ naturaliter, atque immediate affirmantur.

Quot sunt predicabilia?

Quinque: genus, species, differentia, proprium, & accidens.

C A P. X I.

Quid est genus?

Genus est, quod de pluribus specie differentibus prædicatur in quæstione, quâ queritur, quid res sit: ut, Quid est homo aut bestia? animal. Quid pirus, aut pomus? arbor.

Quid est species?

Species est quæ collocatur sub genere, ita ut de ea genus prædicetur in quæstione, quâ queritur, quid sit.

Quotuplex est genus?

Duplex: summum sive generalissimum, & medium sive subalternum.

Quo-

Quotuplex est species?

Item duplex: infima sive specialissima, & media sive subalterna.

Quid est genus summum?

Quo non est aliud superius genus.

Quid est species infima?

Qua non est alia inferior species.

Quid est genus subalternum?

Quod respectu inferioris est genus, & respectu superioris, species.

Quid species subalterna?

Quæ respectu superioris est species, & respectu inferioris, genus.

Illustra rem exemplo.

In categoriâ substantiarum, *substantia* est summum genus; *bomo*, infima species: quæ inter substantiam & hominem interjecta sunt, ut *animal*, *vivens*, *corpus*, sunt genera & species subalternæ. Nam *animal*, est hominis genus, & species viventis; *vivens*, est genus animalis, & species corporis; *corpus* est genus viventis, & species substantiæ. Eodem modo res se habet in cæteris categoriis.

Quenam species constituit secundum prædicabile?

Infima; species enim subalterna prædicatur ut genus.

Quomodo definitur species specialissima?

Hoc modo: species est, quæ de pluribus & numero differentiis prædicatur in quæstione, quâ quæritur quid sit res: ut, *Quid est Socrates?* *Plato* & *bomo*. *Quid Bucephalus*, *Cyllarus* & *equus*. *Quid Phylax*, *Melampus*? *canis*.

C A P. XII.

Quid est differentia?

Differentia est, qua res à re differt.

Quotuplex est differentia?

Duplex : accidentalis & essentialis.

Quid est differentia accidentalis?

Qua res differunt accidentibus : idque vel ab aliis: sic Europæus differt ab Afro, colore ; vinum ab aceto, sapore : vel etiam à se invicem ; sic doctus differt à se ipso indocto , senex à se ipso puer.

Quid est differentia essentialis?

Quæ addita generi speciem constituit, & ab oppositis speciebus essentialiter distinguit.

Quenam sunt munera differentiæ essentialis?

Dividere genera, & speciem cum genere constituere.
Da exemplum.

Facultas ratiocinandi dividit animal , & addita animali , constituit hominem.

*Quenam differentia constituit tertium
prædicabile?*

Differentia essentialis ; differentiæ enim accidentales pertinent ad quartum & quintum prædicabile.

Quomodo definitur differentia essentialis?

Hoc modo : Differentia est, quæ de pluribus , vel numero, vel etiam specie differentibus essentialiter prædicatur in questione , qua quæritur , qualis sit res : ut,
Quale animal est homo? rationale. Qualis ars est Logica? que instrumenta conficit, iisque dirigit intellectum in cognitione rerum.

C A P.

CAP. XIII.

Quot modis dicitur proprium?

QVatuor modis. Proprium primo modo dicitur, quod convenit soli alicui speciei, sed non omnibus illius individuis: ut, hominem esse statuarium. Secundo modo, quod convenit omnibus individuis alicujus speciei, sed non solis: ut, hominem esse bipedem. Tertio modo, quod convenit soli alicui speciei, omnibusque illius individuis, sed non semper: ut, hominem ridere, aut canescere. Quarto modo, quod convenit soli alicui speciei omnibusque illius individuis, & semper: ut, hominem risibilem esse.

Quenam propria constituunt quartum predicabile?

Propria quarti modi; reliqua pertinent ad quintum praedicabile.

Quid est proprium quarto modo?

Proprium est, quod non declarat, quid res sit, & tamen soli inest, & cum ea reciprocatur. Sic risibilitas reciprocatur cum homine, (omnis enim homo risibilis est, & quicumque risibilis est, etiam est homo) facultas hinniendi cum equo, latrandi cum cane, &c.

Quid est accidens?

Accidens est quod abeat & adest sine subjecti interitu: hoc est, quod sine contradictione de subjecto suo affirmari & negari potest.

Quotuplex est accidens?

Duplex: separabile, & inseparabile.

Quid est accidens separabile?

Quod naturaliter à subjecto suo separari potest: ut, stare, sedere, sanitas, eruditio; &c.

Quid inseparabile?

Quod naturaliter nequit à subjecto separari; ut *nigro* in corvo; *albo* in cygno.

*Quomodo dici potest accidens inseparabile esse accidens?
si non possit separari à subjecto suo?*

Accidens inseparabile reverâ nequit à subjecto separari, & ideo dicitur inseparabile. Idem tamen separari potest à subjecto cogitatione, & haec tenus dicitur accidens, in quoque à proprio distinguitur, quod ne cogitatione quidem potest à subjecto separari.

C A P. X I V.

Quid est totum?

TO^m est, quod constat plurimum convenienti^m unione.

Quotuplex est totum?

Duplex: aliud per se, aliud per accidens.

Quid vocas totum per se?

Cui partes per se insunt.

Quid per accidens?

Cui partes insunt per accidens.

Quenam partes dicuntur toti inesse per se,

& que per accidens?

Partes per se inesse dicuntur, cum aut ipsum totum partibus essentiale est, aut partes toti.

Explica rem exemplo.

Animal est totum per se respectu hominis & bestiarum, & respectu corporis ac animæ: at homo est totum per accidens respectu servorum & liberorum, bonorum & malorum. Nam *animal* pertinet ad essentiam hominis & bestiarum: illiusque essentia ex corpore & anima consti-

constituitur. At liberum aut servum, bonum aut malum esse, non convenit homini ratione essentiæ, sed sunt accidentia, quæ ad essentiam extrinsecus accedunt.

Quotuplex est totum per se?

Quadruplex; universale, formale; essentiale; & integrale.

Quid est totum universale?

Totum universale nihil aliud est, quam genus respectu specierum, aut species respectu individuorum. Et quia species in genere, & individua in specie non actu, sed potentia continentur, factum est, ut totum universale, sit appellatum *totum potentiale*; cæteræ species totius, dicuntur *totum actuale*.

Quid est totum formale?

Totum formale nihil aliud est, quam species respectu generis & differentiæ, quibus definitur.

Quid est totum essentiale?

Quod constat materia & forma.

Quid totum integrale?

Quod partem habet extra partem.

Declarata barum specierum discrimen exempla aliquo, puta animalis.

Animal est totum universale respectu hominis & bestiæ: & totum formale respectu corporis viventis, & sensus: (definitur enim, corpus vivens sentiens) totum essentiale respectu corporis & animæ: denique totum integrale respectu capitis, ventris, artuum, &c.

Quomodo dividitur totum integrale?

In homogeneum & heterogeneum, sive similare & dissimilare.

Quid est totum homogeneous?

Quod partes habet ejusdem nominis ac naturæ: ut *substantia inanimis*, *aquam*, *vinum*, *carnem*, *lapidem*: item *magnitudo*, *tempus*, *mumerum*, *motum*, &c.

Quid est totum heterogeneous?

Quod partes habet diversi nominis ac naturæ: ut *substantie animatae*: item, *exercitus*, *ecclesia*, *mundus*; &c id genus alia.

Quotuplex est totum per accidentem?

Quadruplex: vel enim causa diversorum effectorum totum dicitur, vel effectum diversarum causarum, vel subjectum diversorum adjunctorum, vel adjunctum diversorum subjectorum. Sed hac de re plura in doctrina de divisione.

CAP. XV. & XVI.

Quid est causa?

CAUSA est cuius vi res est,

Quid est causatum?

Quod à causis constituitur.

Quot sunt causes?

Quatuor: materia, forma, efficiens, & finis.

An ut causa, ita quoque causatum dividitur?

Non: una enim & eadem res est causatum omnium causarum: idque compositum dicitur respectu materiarum & formarum; effectum respectu efficientis; & medium sive destinatum, respectu finis.

Quid est materia?

Materia est causa interna, ex qua res fit, aut constat. Ex. gr. semen est materia viventis, ex qua fit; corpus est materia ex qua constat: illa solet appellari *materia generationis*; hæc, *materia compositionis*.

*An materia generationis & materia compositionis
semper diversæ sunt?*

Non semper. Nam scamnum fit & constat ex ligno;
nubes, ex vapore; glacies ex aqua.

Quid est forma?

Forma est causa interna, per quam res est id, quod est. Sic anima est forma viventis; figura, forma statuæ, &c.

An res non est etiam per materiam?

Omnino: sed per materiam non est id, quod est, hoc est, non est certa species. quod enim res sit, hoc æque materiæ debetur ac formæ: sed quod sit hoc potius, quam illud, id totum debetur formæ.

C A . P . X V I I .

Quid est causa efficiens?

CAUSA efficiens est causa externa, à qua res verâ causalitate proficitur.

Cur dicas causalitate verâ?

Vt causam efficientem à fine distinguerem. Nam res effecta etiam proficitur à fine, sed causalitate sive motione metaphorica.

Quot modis dividitur causa efficiens?

Octo potissimum modis.

Quae est prima divisio?

Causa efficiens alia est emanativa vulgo dicta, alia activa.

Quenam causâ vocatur vulgo emanativa?

A qua res immediate, ac sine ulla actione media emanat. Sic ignis est causa caloris sui, omnisque forma est causa emanativa suarum proprietatum.

Quid

Quid est causa activa?

Quæ effectum producit agendo. Sic ignis est causa caloris in eo, qui calefit.

Quæ est secunda divisio?

Causa efficiens, vel est immanens, vel transiens.

Quæ est causa immanens?

Quæ producit effectum in se ipsa. Sic dicitur intellectus causa suorum conceptuum.

Quæ transiens?

Quæ producit effectum extra se. Sic architectus est causa domus: qui projicit, causa projecti lapidis.

Quæ est tertia divisio?

Causa efficiens alia libera est, alia necessaria.

Quenam causæ dicuntur liberae?

Quæ consultò causant. Sic, qui pro arbitratu suo ambulet, domum struit, bella gerit, aut aliud aliquid agit, dicitur causa libera istarum rerum, quas efficit.

Quenam dicuntur necessarie?

Quæ causant necessitate naturæ. Sic lapis descendens, ignis ascendens, aut urens materiam idoneam, dicitur causa necessaria motus, aut unctionis.

Quæ est quarta divisio?

Causa efficiens alia est per se, alia per accidens.

Quid est causa per se?

Quæ producit effectum, naturæ suæ aut consilio contentaneum.

Quid causa per accidens?

Quæ effectum producit præter consilium, aut naturæ suæ propensionem.

Explica rem exemplis.

Cum pescator pisces capit, dicitur causa per se captura.

pteræ piscium ; cum extrahit auream tripodem , dicitur causa per accidens : illud enim proposuerat , hoc evenit præter consilium . Similiter , cum animal sibi simile generat , dicitur causa per se generati animalis ; cum generat monstrum , dicitur causa per accidens ; quia hoc accedit præter propensionem naturalcm animalis . Dicitur etiam alio modo causa per accidens : sed vide hac de re Institutiones nostras .

Quæ est quinta divisione ?

Causa efficiens alia est principalis , alia minus principalis .

Quam vocas principalem ?

Quæ sua virtute effectum producit .

Quam minus principalem ?

Quæ principali causa inservit ad effectum producendum .

Quotuplex est causa minus principalis ?

Triplex , causa procataretica , causa proegumena , & instrumentum .

Quam vocas causam procatareticam ?

Quæ causam principalem extrinsecus incitat ad agendum .

Quam proegumenam ?

Quæ causam principalem intus disponit , vel etiam prioritat ad agendum .

Quid est instrumentum ?

Quod causæ principali in ipsâ rei effectione subservit .

Declarare hanc divisionem exemplo .

Causa principalis ædificii , est architectus sive fabri : Causa procataretica , merces , aut is , qui mercedem pollice-

Pollicetur ; causa proëgumena , lucri cupiditas : instrumenta , serra , securis , &c.

Quæ est sexta divisio ?

Causa efficiens , vel est prima , vel secunda.

Quæ causa dicitur prima ?

Quæ non pendet à causa priore. Estque vel absolute prima ; ut , *Deus* : vel prima in suo genere : ut , *cælum*, *anima*. Deus enim est prima causa omnium rerum : cælum est prima causa motuum ac mutationum naturalium : anima prima causa operationum vitalium , non absolute sed in genere causarum naturalium.

Quenam dicuntur cause secundæ ?

Quæ pendent ab aliqua priore causâ , idque vel à causa absolutè prima (sic omnes causæ creatæ , secundæ causæ dicuntur) vel etiam à causa priore in suo genere : sic instrumentum dicitur causa secunda , respectu causæ principalis.

Quæ est septima divisio ?

Causa efficiens alia est universalis , alia particularis.

Quid est causa universalis ?

Quæ eâdem efficientiâ cum aliis causis concurrit ad plura effecta ; ut , *cælum*.

Quid particularis ?

Quæ suâ efficientia tantum unum effectum producit : ut , natura cuiusque rei naturalis.

Quæ denique est octava & ultima divisio ?

Causa efficiens alia est proxima , alia remota.

Quenam dicitur proxima ?

Quæ effectum producit immediate , sive , quæ ipsa cum effecto conjungitur ; vel ratione existentiæ suæ , vel ratione virtutis , vel ratione utriusque , Quarum ,

quæ sua existentia cum effecto conjungitur sine ulla virtute media, speciali appellatione *proxima* dicitur.

Quæ remota?

Quæ effectum producit media causa propinquiore; sive, quæ neque existentia, neque virtute sua cum effecto conjuncta est.

Da exempla.

Avus est causa remota nepotis, pater est causa proxima filii; sed appellatione generali: causæ emanativæ sunt causæ proximæ, appellatione speciali.

CAP. XVIII.

Quid est finis?

Finis est causa, cuius gratia res est: hoc est, quæ sui amore incitat causam efficientem ad agendum, & ad consecutionem sui. Sic eruditio dicitur finis studiorum, quia studiosus eruditionis amore impellitur ad studendum. Hic impulsus vocatur motio metaphorica.

Quotuplex est finis?

Duplex: subordinatus & ultimus.

Quid est finis subordinatus?

Qui refertur ad finem ulteriorem.

Quid ultimus?

Qui non refertur ad ulteriorem.

Quot modis dicitur finis ultimus?

Duobus modis. Vel enim finis absolute ultimus est, ut felicitas; vel in suo tantum genere; sic cognitio veritatis, est ultimus finis Logicæ.

CAP. XIX.

Quid est subiectum?

Subiectum est, cui aliquid præter essentiam adjungitur.

Quid est adjunctum?

Quod alicui præter essentiam adjungitur.

Quot modis dividitur adjunctum?

Tribus potissimum modis.

Quæ est prima divisio?

Adjunctum aliud est proprium, aliud commune. Hac divisio ex iis, quæ ante dicta sunt, satis intelligitur.

Quæ est secunda divisio?

Adjuncta alia absolute sunt, alia limitata.

Quænam sunt adjuncta absolute?

Quæ subiecto simpliciter ac sine limitatione conveniunt: ut, *bominem immortalem esse.*

Quæ limitata?

Quæ subiecto convenient secundum quid: ut, *bominem immortalem esse.*

Quæ est tertia divisio?

Adjunctum aliud est internum, aliud externum.

Quid est adjunctum internum?

Quod subiecto inhæret.

Quid externum?

Quod extrinsecus tantum ad subiectum ordinatur.

Da exemplum.

Color, magnitudo, figura, indoles, mores, &c. sunt interna adjuncta hominis. *actiones, locus, tempus, vestes,* &c, sunt adjuncta externa:

Quotuplex est adjunctum externum?

Triplex, objectum, signum, aut circumstantia.

Quid est objectum?

Objectum est circa quod res operando versatur. sic objectum visus, est color; auditus, sonus;

Quid est signum?

Signum est, quod sensibus se ipsum; & id, cuius signum est, intellectui offert. Sic aurora est signum orituri solis; vestigium, pedis; haedera suspensa, venalis vini.

Quid est circumstantia?

Circumstantia est, quod circa rem est sive adjacet, aut appositum est. Huc pertinet locus, tempus, vestitus, armatura, &c.

C A P. X X.

Atque hactenus de affectionibus simplicibus?

Quas vocas affectiones conjunctas?

QUAE pluribus rebus conjunctim convenientiunt. Quales sunt, convenientia, diversitas, oppositio, & ordo. Una enim res dici potest alterius genus, pars, causa, subiectum, &c. at uni rei seorsim, ut est una non potest tribui convenientia, diversitas, oppositio, aut ordo.

Quid est convenientia?

Convenientia est, quam plura, aut quasi plura, uniuertuntur.

Quomodo dividitur convenientia?

In simplicem, & analogicam.

Quid est convenientia simplex?

Convenientia unius cum alio in eodem tertio.

Quid analogia?

Analogia, rationum similitudo, sive convenientia plurium cum pluribus in eadem habitudine.

Da exemplum.

Homo & bestia convenientiunt in communij natura animalis; mel & fel convenientiunt colore. Haec est convenientia

G

nientia

nientia simplex. At auriga & gubernator, os & radix, sunt analoga : quia, ut auriga se habet ad currum, ita se habet gubernator ad navim; & ut os se habet ad animal, ita radix se habet ad plantam : utrobique est quædam similitudo habitudinis ad aliud.

Quotuplex est convenientia simplex?

Duplex, identitas, & convenientia accidentalis.

Quid est identitas?

Identitas est unitas essentiæ.

Quotuplex est?

Duplex, subordinata, & coordinata.

Quam vocas subordinatam identitatem?

Quâ convenientiunt superiora cum inferioribus : pñt genus cum speciebus, aut species cum individuis sibi subjectis ; & vicissim. Sic convenientiunt animal & homo, homo & Socrates, habitus & ars, ars & Logica, &c.

Quotuplex est identitas coordinata?

Triplex, numerica, specifica, & generica.

Quid est identitas numerica?

Quâ unumquodque individuum convénit cum se ipso. Sic Socrates senex est idem numero homo qui fuerat puer.

Quid specifica?

Quâ plura individua convenientiunt in eâdem specie; ut, Socrates & Plato in natura humana.

Quid generica?

Quâ plures species, earumque individua, convenientiunt sub eodem genere : vel proximo, vel remoto : ut, homo & equus, Bucephalus & Alexander. sub animali : homo & equus, planta & lapis, sub corpore.

Quo-

Quotuplex est convenientia accidentalis?

Duplex: interna (quæ iterum in paritatem & similitudinem dividitur) & externa.

Quid est paritas?

Paritas est convenientia in quantitate: Paria dicuntur, quæ æque magna sunt.

Quid est similitudo?

Similitudo est convenientia in qualitate aut in passione. Similia dicuntur, quæ eadē qualitate affecta jam sunt aut etiamnum afficiuntur.

Quid est convenientia externa?

Convenientia externa est convenientia in causis, effectis, subjectis, aut adjunctis externis; hoc est, quæ non pertinent ad essentiam. Sic duo fratres germani convenientia causa efficiente; pluvia & grando, materiâ; artifices ejusdem professionis, effectis; virtutes & vitia, subiecto; ægritudo & amor, signo, nempe pallore.

C A P. X X I.

Quid est diversitas?

Diversitas est, qua res à se invicem distinguuntur.

Quotuplex est diversitas?

Duplex, alia essentialis, alia accidentalis.

Quomodo dividitur diversitas essentialis?

In subordinatam, & coordinatam.

Quid est diversitas subordinata?

Quâ superiora differunt ab inferioribus; putâ genus à speciebus, & species ab individuis sibi subjectis, & vicissim. Sic differt animal ab hominè & bestia; homo à Socrate & Platone.

Quotuplex est diversitas coordinata?

Triplex, numerica, specifica, & generica.

Quid est diversitas numerica?

Quâ distinguuntur individua ejusdem speciei: ut, Socrates & Plato.

Quid specifica?

Quâ distinguuntur species ejusdem generis, & earum individua: ut, homo & equus, alexander & Bucephalus.

Quid generica?

Quâ distinguuntur genera, tum summa, tum subalterna, eorumque species & individua: ut, substantia & quantitas, corpus & spiritus, animal & planta, homo & pirus, Socrates & bac pirus.

Quotuplex est diversitas accidentalis?

Duplex, interna (quæ in imparitatem & dissimilitudinem subdividitur) & externa:

Quid est imparitas?

Imparitas est diversitas in quantitate. Imparia sunt quorum alterum altero majus est, aut excellentius.

Quid est dissimilitudo?

Dissimilitudo est diversitas in qualitate, aut passione. Et dissimilia dicuntur, quæ diversa qualitate jam affecta sunt, aut etiamnum afficiuntur.

Quid est diversitas externa?

Diversitas externa est diversitas in causis, effectis, subjectis, aut adjunctis externis: hoc est, quæ non pertinent ad essentiam. Sic mures à sole geniti ex putredine, differunt causa efficiente & materia, ab iis muribus, qui ex semine generantur.

CAP. XXII.

Quid est oppositio?

Oppositio est pugna rerum.

Quenam res dicuntur pugnare?

Quæ neque de se invicem, neque de eodem tertio, secundum idem, ad idem, eodem modo, atque tempore verè affirmari possunt.

Quot sunt species oppositorum?

Quinque: disparata, contraria, relative opposita, privative opposita, & contradictentia.

Quid sunt disparata?

Disparata sunt, quorum unum pluribus opponitur eodem modo: ut, *homo* & *equus*, *Album* & *rubrum*. Etenim homo non equo solum, sed & leoni, lupo, &c. & album non solum rubro, sed & viridi, flavo, cæruleo, ceterisque mediis coloribus opponitur eodem modo, hoc est, eodem oppositionis genere.

Cur dicas eodem modo?

Quia servus & domino opponitur & libero: non tamen dominus & servus disparata sunt: quia servus opponitur domino relativè; libero, contrariè.

Quid sunt contraria?

Contraria sunt duo absoluta, quæ sub eodem genere plurimum distant: ut, *album* & *nigrum*, *calidum* & *frigidum*, *virtus* & *vitium*, *par* & *impar*.

Quomodo dividuntur contraria?

In mediata & immediata.

Quæ vocas mediata?

Quæ admittunt medium participationis: ut, *calor* & *frigus*, *album* & *nigrum*.

Quae immediata?

Quae non admittunt secundum participationis: ut, par & impar, rectum & obliquum.

Quid sunt relativè opposita?

Quæ id ipsum, quod sunt, oppositum esse dicuntur, vel alio quovis modo ad illa referuntur: ut, pater & filius, dominus & servus.

Quid sunt privativè opposita?

Privativè opposita sunt habitus & illius privatio.

Quid intelligitur hoc loco nomine habitus?

Quodlibet accidens, quod à subjecto suo separari potest, putat, vel potentia naturalis, vel habitus in qualitate, vel patibilis qualitas, vel operatio, vel habitus in decimâ categoria.

Quid est privatio?

Privatio est absentia habitus in subjecto, quod per naturam suam, & per tempus à naturâ definitum, aptum est habitum recipere.

Da exempla eorum que opponuntur privativè.

Visus & cæcitas, scientia & ignorantia, lux & tenebrae, motus & quietes, nudum & vestitum esse, &c.

Quid sunt contradicentia?

Contradicentia sunt ens & non ens: ut, homo, non homo; album, non album; videre, non videre.

C A P. XXXIII.

Quid est ordo?

*O*rdō est secundum quem aliquid akerō prius aut posterius, vel etiam simul cum illo dicitur.

Quod

Quot modis dicitur prius & posterius?

Quinque modis: tempore, naturâ, dispositione, dignitate, & cognitione.

Quid est prius tempore?

Quod altero vetustius & antiquius dicitur. Sic Pythagoras dicitur prior Socrate; & bellum Trojanum, bello Punico.

Quid prius natura?

Quod prius est existendi consecutione, aut causalitate.

Quid vocas prius existendi consecutione?

A quo non reciprocatur existendi consecutio. Sic animal prius est homine; & numerus binarius, ternario. Posito enim homine, ponitur animal; at posito animali, non necesse est ponи hominem: similiter, posito ternario numero, binarius quoque ponitur; at posito binario, non necesse est ponи ternarium.

Quid vocas prius causalitate?

Quod reciprocatur secundum existendi consecutionem, & alterum quomodocumque causa est cur alterum existat. Sic sol est prior suâ luce, non tempore, sed natura sive causalitate.

Quid est prius dispositione?

Quod minus abest ab initio. Sic exordium prius est cæteris partibus, in oratione.

Quid prius dignitate?

Quod præstantius est. Sic Magistratus prior est subditis: dominus servis; pater liberis.

Quid prius cognitione?

Quod notius est.

Quot modis dicitur aliquid altero notius?

Duobus: vel quoad naturam, vel quoad nos.

Quænam dicuntur notiora secundum naturam?

Quæ natura priora sunt: ut, universalia singularibus, partes toto, causæ effectis &c.

Quæ quoad nos?

Quæ natura posteriora, sensibusque nostris viciniora sunt: ut, singularia universalibus, totum suis partibus, effectum causis.

Quot modis dicitur simul?

Totidem scilicet modis, quot prius & posterius dicitur; sed duo modi ceteris usitatores sunt; simul tempore, & simul natura.

Quænam dicuntur simul tempore?

Quæ eodem tempore existunt: ut *æquales*, & *contemporanei*.

Quæ simul natura?

Simul naturâ dicuntur primò, quæ reciprocantur quidem secundum existendi consecutionem, sed ita, ut alterum non sit causa, cur alterum existat: ut, relatum & correlatum, puta *pater & filius*. Deinde, quæ in ejusdem generis divisione sibi invicem opponuntur: ut, *homo, & bestia*.

C A P . X X I V .

Atque hactenus egimus de thematum simplicium Categoris, & affectionibus, que ex rerum in categoris dispositarum collatione oriuntur: quid porro sequitur?

Interpretatio thematum simplicium, & affectiones, quas intellectus noster vocabulis affingit, ex modo conceptus suos interpretandi.

Quid

Quid est interpretatio?

Interpretatio est vox articulata, animi conceptus ex instituto significans.

Quotuplex est interpretatio?

Duplex: dictio, quæ est interpretatio simplex; & oratio, quæ est interpretatio composita.

Quid est dictio sive interpretatio simplex?

Cujus nulla pars significat separatim: ut, *homo*, *piscis*, *lapis*.

Quid est oratio, sive interpretatio composita?

Cujus partes significant aliquid separatim: ut, *homo*, *est animal*: *piscis non respirat*.

Quomodo dividitur dictio?

In nomen & verbum.

Quid est nomen?

Nomen est dictio, quæ sine tempore significat; & conjuncta verbo substantivo est, effert verum aut falsum: ut, *homo*, *animal*.

Quid est verbum?

Verbum est dictio, quæ tempus adsignificat, & semper signum est eorum, quæ de altero dicuntur: ut, *disputat*, *currit*.

Quomodo dividitur nomen, & verbum?

Utrumque dividitur in finitum, & in infinitum.

Quid est nomen aut verbum finitum?

Quod habet significationem definitam: ut, *homo currit*.

Quid infinitum?

Cujus significationem negandi nota non, indefinitam facit: ut, *non-homo*, *non-currit*.

C A P. XXV.

Quænam sunt spectanda in dictionibus?

Primo etymologia & conjugatio ; deinde homonymia & synonymia.

Quid est etymologia?

Etymologia est ratio vocis in significando , ex origine declarata : veluti cum mutuum dicitur , quasi de meo tuum .

Quid sunt conjugata?

Conjugata sunt , quæ vocis & significationis affinitate juncta , terminatione differunt : ut , *justitia* , *justus* , *juste* : *sapiencia* , *sapiens* , *sapienter* , *sapere* .

Quot partibus constat conjugatio?

Tribus ; voce primitivâ , paronymâ sive denominatâ , & casu .

Quid est vox primitiva?

Vox primitiva est vox abstracta , quæ ab alia voce non est denominata .

Quid paronyma sive denominata?

Vox paronyma est vox concreta , quæ à voce primitiva sic derivata est , ut ab ea terminatione sola differat .

Quid casus?

Casus hoc loco est adverbium à nomine aut verbo suæ conjugationis deductum : alias casus est quælibet vocis inflexio .

Adde exemplum.

Iusticia , *sapiencia* , sunt voces abstractæ sive primitivæ ; *justus* , *sapiens* , *sapere* , voces concretæ , sive paronymæ ; *juste* , *sapienter* , casus .

C A P.

CAP. XVI.

Quid est vox synonyma sive univoca?

QUAE res significat, quibus ratio essentiae sive definitio communi nomini accommodata est eadem.

Quid vox homonyma?

QUAE res significat, quibus ratio essentiae, sive definitio communi nomini accommodata, est diversa.

Da exemplum.

Vox animal, cum animali vivo simul & picto tribuitur, est homonyma; quia non est una communis essentia aut definitio vivi & picti animalis: at cum homini & bestiae tribuitur, est synonyma: quia una eademque essentia est, & definitio animalis, quae homini & bestiae cum ipso communi nomine *animalis* communis est.

Quotuplex est vox homonyma?

Duplex, alia à casu, alia à consilio.

Quenam voces dicuntur homonymae à casu?

QUAE diversis rebus significandis sine causa sunt impositæ: veluti, cum *jus* dicitur tum quod sorberi potest, tum quod injuriæ opponitur.

Quenam à consilio?

QUAE diversis rebus significandis certâ ratione sunt impositæ.

Quotuplex est ratio homonymie?

Duplex: alia enim in rebus est, alia in nobis.

Quotuplex est ea, que in rebus esse dicitur?

Iterum duplex: tropus scilicet, & inæqualis attributio generis. Omnia enim vocabula tropica sunt ambiguæ; veluti cum *anima* ponitur pro homine, *autor* pro libro &c. Tum etiam vocabula generum, quæ suis spe-

speciebus communicantur inæqualiter, ut, *ens*, cum dicitur de substantiâ & accidente; *sanum esse* de animali, de cibo, & de urinâ. Inter vocabula tropica maximè eluent metaphorica: in quibus spectatur similitudo rerum, vel simplex; veluti, cum homo vafer, *vulpes* dicuntur, aut homo impurus, *porcus*: vel analogica; veluti, cum minister ecclesiæ, *pastor* vocatur.

Quando voces homonymæ dicuntur propter rationem in nobis sitam?

Cum nomen propinquæ aut caræ personæ indimus liberis nostris ad conservandam illius memoriam: aut personæ piæ aut illustris ob spem similitudinis, aut ad exemplum.

C A P . XXVII.

Atque hæc de themate simplici. Quid porrà sequitur?

THema complexum, ejusque interpretatio, quæ enunciatio dicitur.

Quid est enunciatio?

Enunciatio est oratio, in quâ aliquid de aliquo vere aut falso pronunciatur: ut, *terra est rotunda: mare non est altius terra*

Cur non discernis thema complexum ab illius interpretatione, ut factum fuit in themate simplici?

Quia eadem species, eademque affectiones in themate complexo, atque in illius interpretatione, sive enuntiatione considerandæ sunt.

*Quenam sunt spectanda in enunciatione?
Species, & affectiones.*

Que-

Quenam sunt species enunciationis?

Primo, simplex & composita: deinde pura & modalis.

Quid est enunciatio simplex?

Quæ non potest in plures enunciationes resolvi: ut
Canis latrat: Verres est fur.

Quæ sunt partes enunciationis simplicis?

Subjectum, & prædicatum

Quid est subjectum?

Cui aliquid in enunciatione simplici tribuitur.

Quid prædicatum?

Quod alicui in enunciatione simplici tribuitur.

Quid ergo de copula verbali Est statuendum?

Copula est censetur pars prædicati: ut in hac enunciatione, *homo est animal*, subjectum est, *homo*; prædicatum, *est animal*.

An copula Est semper in enunciatione ex-primitur?

Non: sæpe in verbo continetur: ut, *Socrates sapit*: hoc enim idem est, ac, *Socrates est sapiens*.

Quid est enunciatio composita?

Quæ constat ex pluribus enunciationibus intet se copulatis.

Quotuplex est?

quintuplex: copulativa, hypothetica, disjunctiva, adversativa, & relativa.

Quid est enunciatio copulativa?

Cujus partes connectuntur conjunctione copulativa, que, quoque, aut simili: ut, *Credidit Abraham Deo, et imputatum ei fuit ad justiciam*.

Quid

Quid est hypothetica?

Cujus partes connectuntur conjunctione conditionali: ut, *Si Deus est, mundus regitur providentia.* In his prior pars dicitur antecedens; altera, consequens.

Quid disjunctiva?

Cujus partes connectuntur conjunctione disjunctiva, aut, *vel, sive, seu;* aut simili: *tit, Aut justificamur fide, aut operibus.*

Quid adversativa?

Cujus partes connectuntur conjunctionibus adversativis, *quamvis tamen, non sed, & similibus:* ut, *Non formosus erat, sed erat facundus Ulysses.*

Quid relativa?

Cujus partes connectuntur mutua relatione: ut *Qualis rex, talis grex: Quod non est compositum, est immortale: Dum spiro, spero.*

CAP. XXVIII.

Atque haec de primâ divisione: accedamus ad alteram. Quid est enunciatio pura?

IN qua non exprimitur, quo modo partes cohærent: ut, *Homo est animal: Homo non est lapis.*

Quid modalis?

In qua exprimitur, quomodo partes cohærent: ut, *Necessus est hominem esse animal, aut, non esse lapidem.*

Quot sunt modi?

Quatuor, necesse, impossibile, possibile, & contingens.

Quae sunt partes enunciationis modalis?

Dictum, & modus: ut, in hac enunciatione, *necessus est hominem esse animal*, dictum est; modus, *necessus*.

Quo

Quomodo disponendae sunt haec partes?

Ita ut dictum sit subjectum, & modus prædicatum.

CAP. XXIX.

Atque haec de speciebus: quotuplices sunt affectiones enunciationum?

D Uplices: absolutæ, & relatæ.

Quenam sunt affectiones absolutæ?

Quantitas, & qualitas.

Quomodo dividitur enunciatio ratione quantitatis?

In universalem, particularem, indefinitam, & singularem.

Quid est enunciatio universalis?

In qua subjectum universale accipitur universaliter; hoc est, cum nota universalitatis, *Omnis, nullus, aut simili*: ut, *Omnis homo est animal: Nullus cometa est stella.*

Quid particularis?

In qua subjectum universale accipitur particulariter; hoc est, cum nota partis incertæ, *aliquis, quidam, aut simili*: ut, *Aliquis homo est dives: Non cuivis homini contingit adire Corinthum.*

Quid indefinita?

Cujus subjectum universale nulla quantitatis nota definitur: ut, *Matres amant liberos suos.*

Quid singularis?

Cujus subjectum est singulare: ut, *Milo occidit Clodium;*

CAP.

CAP. XXX.

Quomodo dividitur enunciatio ratione qualitatis?

Primo in affirmantem & negantem: deinde in veram & falsam.

Quid est enunciatio affirmans?

Quæ partes conjungit: ut, *Omnis homo est animal: Si Deus est, mundus regitur providentia: Necesse est à Deum esse justum.*

Quid negans?

Quæ partes dividit: ut, *Terra non movetur: Non, si casus est in natura. providentia Dei tollitur: Non necesse est Socratem disputationem.*

Quomodo dividitur enunciatio tūm affirmans, tūm negans?

In finitam, & infinitam.

Quam vocas finitam?

Quæ constat subjecto & prædicato finitis: ut, *Omnis corpus est in loco.*

Quam infinitam?

Quæ constat subjecto, aut prædicato, aut etiam utriusque infinito: ut, *Non-ens excluditur à categoriis. Quidam homines sunt non-mali: Quidam non adeo divites, sunt minime sorridi.*

In quo differt enunciatio negans ab infinita affirmante?

In enunciatione negante ponitur negatio proxime ante copulam, aut ante verbum, quod vim copulæ continet, aut ante notam quantitatis, vel etiam in nota quantitatis includitur: ut, *Quidam homines non sunt electi: Lapidés.*

pides non vivunt : Non omnis homo est impius : Nullae bestie ratiocinantur. Si quæ negationes concurrant, enunciatio censetur affirmata: ut, *Nullus homo non peccat.* Si negatio alio loco ponatur, efficit enunciationem infinitam affirmantem: ut, *Quidam non locuples potest esse dives : Omne animal non-rationale est bestia : Adam potuit non peccare.*

C A P. XXXI.

Hec de affirmatione & negatione. Porri quæ est enunciatio vera?

Quæ conjungit ea, quæ reverâ conjuncta sunt, aut dividit, quæ reverâ sunt divisa.

Quid falsa?

Quæ conjungit ea, quæ divisa sunt, aut dividit, quæ conjuncta sunt.

Quomodo dividitur enunciatio vera?

In necessariam, & contingentem.

Quam vocis necessariam?

Quæ non potest esse falsa: ut, Homo est animal; aut, non est lapis.

Quot sunt gradus necessitatis in enunciatione?

Tres, scilicet, modis, & modo, & modis multis, hoc est, de omni, per se, & universale primum.

Quæ dicitur enunciatio de omni?

In qua prædicatum omni subjecto convenit, & semper: ut, Corvus est niger: Homo est bipes.

Quæ dicitur per se?

Cujus subjectum & prædicatum essentiiali nexu cohaerent.

D

Quot

INSTITUTIONVM

Quot sunt modi enunciationis per se?

Duo: vel enim prædicatum ponitur in definitione subjecti, vel subjectum in definitione prædicati.

* *Quenam enunciationes pertinent ad proprium modum?*

In quibus vel genus prædicatur de specie: ut, *Homo est animal*: vel differentia, ut, *Homo est rationalis*: vel integra definitio; ut, *Homo est animal rationale*.

Quenam pertinent ad secundum modum?

In quibus proprietates prædicantur de subjecto suo: idque vel singulæ scorsim; ut, *Homo est risibilis*: vel duæ disjunctæ; ut, *Numerus est par aut impar*.

Quenam enunciatio dicitur universaliter prima?

In qua prædicatum subjecto convenit, quatenus ipsum est id, quod est, sive, quæ constat terminis reciprocis; ut, *Homo est risibilis*.

Quomodo se habent bi gradus ad se invicem?

Posterior includit priorem, non vicissim. Enunciatio enim per se, est etiam de omni, & enunciatio universaliter prima, est etiam per se; sed non vice versa.

Quid est enunciatio contingens?

Quæ potest esse falsa: ut, *Socrates disputat*.

Quot sunt modi enunciationum contingentium?

Tres: quædam plerumque veræ sunt: ut, *Matres diligunt liberos suos*: quædam raro: ut, *Homines nascuntur bicipites*: quædam ancipiiti conditione nunc veræ sunt, nunc falsæ: ut, *Aleator vincit*.

Quotplex est enunciatio falsa?

Duplex: possibilis, & impossibilis.

Quæ est enunciatio possibilis?

Quæ potest esse vera: ut, si falso dicas pluere.

Quæ impossibilis?

Quæ non potest esse vera: ut, *Homo est lapis.*

CAP. XXIX.

Quot sunt affectiones enunciationum compositorum?

DUæ sunt præcipue considerandæ: conversio & oppositio.

Quid est conversio?

Conversio est transpositio prædicati in locum subjecti; salva veritate enunciationis.

Quotuplex est conversio?

Triplex: conversio simplex, conversio per accidens, & conversio per contrapositionem.

Quid est conversio simplex?

In qua servatur qualitas & quantitas enunciationis.

Vbi habent locum?

In enunciatione universalí negante, & particulari affirmante: ut, *Nullus homo est lapis;* ergo *nullus lapis est homo;* *Aliquod animal est album;* ergo *aliquod album est animal.*

Quid est conversio per accidens?

In qua, servata qualitate, diminuitur quantitas.

Vbi habet locum?

In universalí affirmante: ut, *Omnis homo est animal;* ergo *aliquod animal est homo.*

Quid est conversio per contrapositionem?

In qua loco subjecti & prædicati, ponitur utriusque contradictione.

Vbi habet locum?

In universalí affirmante: ut, *omne mortale est genitum;* ergo *quod non est genitum, non est mortale.*

C A P. XXXIII.

Quid est oppositio?

Oppositio est pugna enunciationum in affirmando & negando.

Quenam enunciationes dicuntur pugnare?

Quæ idem, de eodem, secundum idem, ad idem, eodem modo, & eodem tempore, affirmant & negant.

Quotuplex est oppositio enunciationum?

Duplex: contrarietas, & contradic̄tio.

Quid est contrarietas?

Contrarietas est oppositio inter duas universales: ut, *Omnis homo est justus, nullus homo est justus.*

Quæ est regula contrariorum?

Enunciationes contrariae possunt simul esse falsæ, non simul veræ.

Quid est contradic̄tio?

Contradic̄tio est oppositio inter universalem & particularem: ut: *Omnis homo est justus, Non-omnis homo est justus: Nullus homo est justus, Aliquis homo est justus.* Vel inter duas singulares: ut *Aristides fuit justus, Aristides non fuit justus.*

Quæ est regula contradictientium?

Enunciationum contradictientium altera semper vera est, altera semper falsa.

An non aliæ species oppositionum vulgo tribuntur enunciationibus?

Ita.

Quæ?

Subcontrarietas, & oppositio indefinita.

Quæ-

Quænam dicuntur enunciationes subcontrariae?

Duæ particulares, quarum altera affirmat, altera negat: ut, *Aliquis homo est justus, aliquis homo non est justus.*

Quæ dicuntur indefinitè oppositæ?

Duæ enunciationes indefinitæ, quarum altera affirmat, altera negat: ut, *Homines sunt justi, homines non sunt justi.*

Quæ est regula veritatis in hisce enunciationibus?

Enunciationes subcontrariae, & indefinitæ oppositæ, possunt esse simul veræ, non simul falsæ.

Cur non recensuisti subcontrarietatem ex oppositionem indefinitam inter species oppositionium?

Quia enunciationes subcontrariae & indefinitæ non sunt reverâ oppositæ, sed videntur tantum. Possunt enim simul esse veræ.

F I N I S.

D 3

SYNO-

SYNOPSIS

LOGICAE

LIBER SECUNDUS.

CAPUT. I.

Absoluta est primi pars Logice, quae agit de thematibus, eorumque varis affectionibus: veniamus ad partem alteram, in qua dixisti agi de instrumentis, quibus themata tractanda sunt.

Quot sunt ergo ejusmodi instrumenta?

Uatuor: definitio, divisio, syllogismus, & methodus. Ex quibus definitio & divisio inserviunt tractandis thematibus simplicibus; syllogismus, complexis; methodus, utrisque.

Quae est materia, ex qua bac instrumenta conficiuntur?

Affectiones thematum simplicium. Ex his enim definitiones & divisiones formantur: hinc argumenta pertinet syllogismis: haec denique debito ordine dispositae methodum constituunt.

Quid est definitio?

Definitio est oratio explicans quid sit id, quod quæritur.

Quotplex est definitio?

Duplex: alia nominis; alia rei.

Quid est definitio nominis?

Quæ nominis significationem explicat.

Quot

Quot modis explicatur nominis significatio?

Tribus modis: 1, notatione, sive etymologia: ut, *Triangulum est, quod habet tres angulos*: 2, voce conjugata: ut, *Qualitas est à qua quales aliqui dicuntur*: 3, denique, voce synonymâ notiore: ut, *Bovinatus est tergiversator*. Huc pertinent lexica.

C A P. II.

Quid est definitio rei?

QVæ explicat, quid res ipsa sit.

Quomodo dividitur?

In perfectam, & imperfectam.

Quam vocas definitionem perfectam?

Quæ rei essentiam attributis essentialibus explicat perfecte: ut, *Homo est animal rationale*.

Quot sunt leges perfectæ definitionis?

Sex.

Enumera.

I. Definitio perfecta debet esse brevis.

II. Debet esse peripicua.

III. Debet cum definito reciprocari.

IV. Debet esse affirmata.

V. Debet sine copulatione aut disjunctione partium proponi.

VI. Debet constare ex attributis prioribus & notioribus naturâ; atque adeo ex indemonstrabilibus.

Quibus partibus constat definitio perfecta?

Genere & differentia.

Vt de genere nihil dicam, unde petitur differentia?

Differentia substantiarum petitur à formâ: & cum

formæ sunt ignotæ , proprietas adhibetur loco formæ . Differentia accidentium sumitur à subjecto , objecto , causa efficiente , aut finali .

Quomodo definiuntur accidentia propria ?

Genere , subjecto & causâ proximâ : eaque vel efficiente , ut , *Eclipsis est defectus luminis in luna ob terram inter Solem & Lunam interpositam* : vel finali : ut , *Appetitus est facultas naturalis in animali , ad consequendum quod sibi bonum , & vitandum , quod sibi malum videtur* : vel denique utraque , ut , *Respiratio est attractio & expulsio aeris reciproca , à pulmonibus facta ad cordis refrigerium*.

Quomodo definiuntur accidentia communia ?

Variis modis , ex quibus hi sunt præcipui . I , Definiuntur genere & subjecto : ut , *Simitas est curvitas nasi* . II , Genere & objecto : ut , *Physica est scientia corporis naturalis* . III , Genere & fine : ut , *Grammatica est ars bene loquendi* . IV , Genere , objecto , & fine : ut , *Liberalitas est virtus servans mediocritatem in eroganda & accipienda pecunia* . V , Genere & causâ efficiente ; ut , *Albor est color ortus ex predominio perspicui* .

C A P . III & IV.

Quid est definitio imperfecta ?

Quæ rei essentiam non explicat attributis essentialibus , aut si tem non explicat perfectam : eaque proprio vocabulo descriptio dicitur .

Quando adhibetur imperfecta definitio ?

I , Quando res ipsa non capit perfectam definitionem . II , Quando nos rei essentiam non percipimus . III , Quando desunt idonea vocabula , quæ in perfecta definitione requiruntur . IV , Quando alio-

aliorum captui definitio attemperanda est. V, Denique, quando proposita definitione alios delectare magis, aut movere volumus, quam docere.

Quae res resquunt perfectam definitionem?

I. Res infinitæ: ut, *Deus*, I I. Quæ non habent veram essentiam: ut, *privationes*. I I I. Quæ non habent unam essentiam: ut *entia concreta & aggregata*. I V. Quæ non habent essentiam perfectam: ut, *partes, principia rerum, res in fieri*. V. Summa genera. V I. Individua

Quarum rerum essentiam non possumus assequi?

Quæ per se non incurunt in sensus nostros: ut *substantiae cum corporeæ, tum incorporeæ*.

Quot modis formatur definitio imperfecta?

Septem modis potissimum.

Enumera hos modos.

I. Cum accidens proprium definitur solâ causâ externâ: ut, *Eclipsis est interpositio terræ*.

I I. Cum definitur genere & subiecto: ut, *Eclipsis est defectus luminis in luna*.

I I I. Cum res aliqua definitur genere & proprietate unâ aut pluribus: ut, *Canis est bestia latrans*.

I V. Cum res definitur enumeratione partium aut specierum: ut, *Logica est ars definiendi, dividendi, argumentandi & ordinandi*.

V. Cum res definitur remotione oppositi: ut, *Virtus est vitium fugere*.

V I. Cum relatum definitur correlato: ut, *Dominus est qui habet serbum*.

V I I. Cum res definitur coacervatione circumstan-
tiarum: ut, *Homo est animal bipes, implume, erecto vultu manibusque præditum*.

CAP. V.

Quotuplex est divisio?

DVplex, alia nominis, alia rei.

Quid est divisio nominis?

Enumeratio significationum homonymi vocabuli, aut distinctio ambiguae sententiae: ut, si quis recenseat significationes juris, aut distinguat hanc orationem, *Ak te accida Romanos vincere posse.* Hæc impropriæ divisio appellatur: rectius distinctio dicitur.

Quid est divisio rei, sive divisio propriæ dictæ?

Divisio est explicatio totius per partes.

Quomodo distribuitur?

Eodem modo quo totum. Ac primum in divisionem totius per se, & in divisionem totius per accidens.

Quotuplex est divisio per se?

Quadruplex: vel enim dividitur genus in species; ut, *animal in hominem & bestiam*: vel definitum in partes definientes: veluti, cum *homo*, sive *humana essentia* dividitur, sive resolvitur in *animal & rationale*: vel compositum in *materiam & formam*: ut *homo, in corpus & animam rationalem*: vel denique integrum in sua membra: ut, *homo in caput, pectus, ventrem, artus, &c.*

Quotuplex est divisio per accidens?

Item quadriplex: vel enim dividitur causa per effecta: ut, *Plante aliae calefaciunt, aliae frigesciunt*: vel effectum per causas: ut, *Testimonia alia sunt divina, alia humana; statuae aliae sunt ex aere, aliae ex marmore; supellec alia est ad ornatum, alia ad usum, &c.* vel subjectum per adjuncta: ut, *Homines alii sunt liberi, alii servi*: vel adjunctum per subjecta: ut, *Morbi alii corporis sunt, alii animi.*

Quot

Quot sunt leges bone divisionis?

Septem, potissimum.

Enumera omnes.

I. Partes debent in toto consentire;

II. Et inter se opponi.

III. Partes proximæ & immediatæ semper sumendæ sunt in divisione, non remotæ.

IV. Partes singulæ minus continere debent, quam totum.

V. Universæ, neque plus neque minus.

VI. Divisio debet constare partibus paucissimis, &c., si commodè fieri possit, duabus,

VII. Modus dividendi adhibendus est, ne subdivisionum numerus nimium ex crescatur.

C A P. VI.

Quid est syllogismus?

Syllogismus est oratio, in qua quibusdam positis, versum quid à positis, propter ea, quæ posita sunt, necessario sequitur.

Quot modis consideratur syllogismus?

Duobus modis: vel enim consideratur absolute, ac ratione formæ, vel relate ad conditiones materiæ, ac varios effectus.

Prior consideratio, quot habet partes?

Tres: vel enim agendum est de genesi, sive ratione struendi syllogismum: vel de *āmēa*, sive ratione inventi argumenti; vel de imperfectis speciebus syllogismi.

Quenam sunt in genesi spectanda?

Materia, tum remota, tum proxima, & forma.

Que

Quae est remota materia syllogismi?

Tres termini : minor , major , & medius.

Quis est minor terminus?

Subjectum quæstionis.

Quis major?

Prædicatum quæstionis.

Quis medius?

Argumentum , quod ad probandam quæstionem ex-
trinsecus assumitur.

Quae est materia proxima?

Tres positiones : quarum prima vocatur major pro-
positio , vel absolute , propoſitio ; secunda , minor pro-
positio , vel assumtio ; tertia , conclusio .

Quibus terminis constat propositio major?

Majore & medio.

Quibus minor?

Minore & medio.

Quibus conclusio?

Minore & majore.

Quid est forma syllogismi?

Est apta trium propositionum dispositio ad conclu-
sionem ex præmissis colligendam.

In quo consistit forma syllogismi?

In figura & modo.

Quid est figura?

Figura est legitima dispositio mediij cum partibus
quæstionis.

Quid est modus?

Modus est legitima propositionum secundum quan-
titatem & qualitatem determinatio.

Quo-

Quotuplices sunt modi?

Duplices: alij universales, alij singulares.

Quos vocas universales?

In quibus utraque vel altera propositionum præmissarum est universalis.

Quos singulares?

In quibus utraque præmissarum est singularis.

C A P . VII.

Quot sunt figurae?

T Res.

Quæ est prima figura?

In qua argumentum majori termino subjicitur, & de minore prædicatur.

Qua secunda?

In qua argumentum de utroque termino prædicatur.

Qua tertia?

In qua argumentum utriusque termino subjicitur.

Quot sunt universales in primâ figurâ?

Quatuor: barbara, celarent, darij, ferio.

Quot in secunda?

Item quatuor: cesare, camestris, festino, baroco.

Quot in tertia?

Sex: darapti, felapton, disamis, datisi, bocardo, felsen.

Quid sibi volunt vocales harum vocum?

Indicant quantitatem & qualitatem propositionum, quibus præfiguntur. Idque hoc modo:

Afferit A, negat E, verum generaliter ambo;

Afferit I, negat O, sed particulariter ambo.

Da

**Da exempla in singulis modis : Ac pri-
mum primæ figuræ.**

Bar- *Omne animal sentit :*
ba- *Omnis homo est animal :*
ra. *Ergo omnis homo sentit.*

Ce- *Nullum animal est lapis*
la- *Omnis homo est animal :*
rent. *Ergo nullus homo est lapis.*

Da- *Omnis color est visibilis :*
ri- *Aliqua qualitas est color :*
i, *Ergo aliqua qualitas est visibilis.*

Fe- *Nullum vitium est positum in medio :*
ri- *Aliquis habitus est vitium :*
o. *Ergo aliquis habitus non est positus in medio.*

Da exempla secundæ figuræ.

Cef- *Nullus dñes est egenus :*
a- *Omnis avarus est egenus :*
re. *Ergo nullus avarus est dñes.*

Cam- *Omne animal est mortale :*
es- *Nullus angelus est mortalis :*
tres. *Ergo nullus angelus est animal.*

Fes- *Nullum animal est planta :*
ti- *Quoddam vivens est planta :*
mo. *Ergo quoddam vivens non est animal.*

Ba. 0.

Ba- *Omnis homo est animal :*

ro- *Quoddam vivens non est animal :*

co. *Ergo quoddam vivens non est homo.*

Da exempla tertiae figure.

Da- *Omnis virtus est ardua :*

rap- *Omnis virtus est honesta :*

ti. *Ergo aliquid honestum est arduum.*

Fe- *Nullus lapis vivit :*

lap- *Omnis lapis descendit naturaliter :*

ton. *Ergo aliquid, quod naturaliter descendit, non vivit.*

Dis- *Aliquis homo furit :*

am- *Omnis homo est animal rationale :*

is. *Ergo aliquid animal rationale furit.*

Da- *Omnis avarus eget :*

tis- *Quidam avarus est locuples :*

i. *Ergo quidam locuples eget.*

Bo- *Aliquod corpus non est corruptibile :*

car- *Omne corpus est compositum :*

do. *Ergo aliquod compositum non est corruptibile.*

Fe- *Nulla virtus adfert miseriam :*

ris- *Quaedam virtus est molesta :*

en. *Ergo quaedam molestum non adfert miseriam.*

Da etiam exempla modorum singularium in unaquaque figura.

In prima figura.

Messias debuit crucifigi :

Iesus est Messias :

Ergo Iesus debuit crucifigi.

In secunda figura.

Preceptor Alexandri fuit Stagirita :

Plato non fuit Stagirita :

Ergo Plato non fuit preceptor Alexandri.

In tertia figura.

Iudas fuit impius :

Iudas fuit Apostolus :

Ergo quidam Apostolus fuit impius.

CAP. VII.

Quibus fundamentis nititur necessitas consecutionis in silogismis universalibus?

Syllogismi affirmantes nituntur regulâ de omni: negantes, regulâ de nullo.

Quae est regula de omni?

Quicquid de aliquo universaliter affirmatur, id affirmatur etiam deus, quæ sub illo continentur. Ex. gr. de omni homine affirmatur animal: sub homine continetur.

Petras,

Petrus, Paulus, &c. ergo de his quoque affirmatur animal.

Quae est regula de nullo?

Quisquid de aliquo omni negatur universaliter, id negatur etiam de omnibus iis, que sub illo continentur. Ex gr. lapis negatur de omni animali: sub animali continetur homo, equus, leo, &c. ergo de his quoque negatur lapis.

Quo fundamento natuntur syllogismi singularares?

Regula proportionis.

Quae est regula proportionis?

Quicumque in uno tertio singulari conveniunt, ea quoque inter se convenient. Ex. gr. Davidi convenit fuisse Prophetam, & fuisse homicidam: hinc sequitur, aliquem Prophetam fuisse homicidam; aut, aliquem homicidam fuisse Prophetam. Vel sic, Quorum duorum unum alter cui tertio singulari convenit, alterum non convenit, ea quoque inter se non convenient. Ex. gr. Aristoteli convenit fuisse Philosophum, non convenit fuisse Athenensem: hinc sequitur, aliquem Philosophum non fuisse Athenensem; aut, aliquem Athenensem non fuisse Philosophum.

An omnes syllogismi dictis fundamentis conformes sunt?

Omnino. Qui enim ab hisce fundamentis dissentient, non syllogismi, sed paralogismi sunt.

Vnde cognoscas discriminem syllogismorum & paralogismorum?

Ex quibusdam legibus, quarum aliæ communes sunt omnibus figuris, aliæ singulis peculiares.

Quenam sunt leges communines?

I. In syllogismo non debent esse plures termini, nec pauciores, tribus.

II. Non debet esse plus aut minus in conclusione, quam fuit in præmissis.

III. Medium non debet ingredi conclusionem, neque totum, neque ex parte.

IV. Extrema ita collocanda sunt in conclusione, ut erant sita in præmissis.

V. Ex duabus negantibus nihil concluditur.

VI. Non etiam ex duabus particularibus: sed bene ex duabus singularibus.

VII. Conclusio sequitur partem debiliorem: hoc est, si altera præmissarum negata est, conclusio quoque debet esse negans: & si altera præmissatum est particularis, conclusio quoque est particularis.

Quæ sunt leges speciales?

I. Major primæ figuræ debet esse universalis & minor affirmans.

II. Major secundæ figuræ debet esse universalis, & altera præmissarum negans.

III. Minor tertia figuræ debet esse affirmans, & conclusio particularis.

C A P. IX.

*An syllogismi omnium figurarum sunt
æque perfecti?*

M^{inimè}: syllogismi primæ figuræ cæteris perfectio-
res sunt.

Quæ

Quas ob causas?

Primo, quia in ea concludi possunt omnia genera problematum, affirmantia, negantia, univeralia & particularia: cum in secundâ figurâ tantum negantia concludi possint; & in tertiat, tantum particularia. Deinde, quia in primâ figurâ apparet necessitas sequelæ syllogisticæ, & regula de omni & de nullo, quae in ceteris figuris non ita liquido conspicuntur.

*Cur ergo non semper adhibentur syllogismi
primæ figure?*

Quia, licet hi syllogismi ceteris meliores sint evidentiâ sequelæ, conditio tamen materia sèpe ratiocinatitem trahit ad secundam, aut ad tertiam figuram.

C A P. X.

*Satis dictum de genesi, sive de ratione struendi syllo-
gismos: qua in re consistit à mea, sive
ratio inveniendi medii?*

UT medium idoneum eligatur ad conclusionem in quâlibet figura & modo colligendam. Id vero quomodo fieri debeat, ex Institutionibus petendum est.

C A P. XI.

*Pergamus ergo ad tertium membrum nostri in-
stituti. Quot sunt species imperfecti
syllogismi?*

Septem præcipue: induc̄tio, enthymema, exemplum, syllogismus hypotheticus, syllogismus disjunctivus, dilemma, & sorites.

E z

Quid

Quid est induc^{tio}?

Induc^{tio} est argumentatio, in qua ex individuis colligitur species, aut ex speciebus genus, aut ex partibus totum.

Illustra singulas modos singulis exemplis:

Ex individuis species colligitur hoc modo: *Abel, Enoch, Noach, Abram, Isaac, Jacob, Ioseph, Moses, Gedeon, Samson, Samuel, David, aliisque multi, non aliter placuerunt Deo, quam per fidem; ergo sine fide impossibile est Deo placere.* Ex speciebus colligitur genus hoc modo: *Milites, mercatores, agricultores, opifices, homines erudiiti, non sunt suâ sorte contenti; ergo nullum genus hominum sua sorte contentum est.* Ex partibus colligitur totum hoc modo: *Libri Mosis, Prophetarum, Evangelistarum & Apostolorum sunt divine autoritatis; ergo tota S. Scriptura est divine autoritatis.*

An in inductione omnia individua species, aut partes enumerande sunt?

Aut enumerandæ sunt, aut utendum hac aut similis formulâ: *Nec potest dari dissimile exemplum.*

Quomodo evertitur induc^{tio}?

Cum dissimile cæteris exemplum exhibetur. *vulgo instantia dicitur.*

Quid est enthymema?

Enthymema est syllogismus alterâ propositione truncatus: ut, *Avarus eget, ergo avarus non est dives. Qui non peccat, non est autor peccati; ergo Deus non est autor peccati.*

Vnde dignoscitur ultra duarum propositionum deficit?

Ex conclusione, sive consequente. Si enim in antecedentia

cedente exprimitur subiectum consequentis , deest major , ut sit in primo exemplō : si in antecedente exprimitur prædicatum consequentis , deest minor , ut sit in altero exemplo .

Quomodo perficiuntur ejusmodi enthymemata ?

Addita propositione quæ desideratur .

Quid si neque subiectum neque prædicatum consequentis sit in antecedente ?

Tunc deest major : eaque addita fit syllogismus hypotheticus . Sit enthymēma ; *Virtus est optanda ; ergo vitium est vitandum* : adjiciatur hæc major hypothetica , *Sed virtus est optanda , ergo vitium est vitandum* ; & erit plenus syllogismus hypotheticus .

Quid est exemplum ?

Exemplum est inductio imperfecta , in qua ex uno singulari , colligitur universale , ut ex eo aliud singulare sequatur : ut , *Bellum Sylla & Marii fuit Reipublicæ perniciosum ; ergo bella civilia sunt Reipublicæ pernicioſa* ; ac proinde etiam bellum Cæſaris & Pompeji .

G A P. XI I.

Quid est syllogismus hypotheticus ?

Cujus major est hypothetica : ut , *Si deus est , mundus regitur propidentia* : *Atqui Deus est : Ergo mundus regitur propidentia* .

An non etiam minor potest esse hypothetica ?

Ita : sed hoc sit , cum ipsa quæſtio est hypothetica , quales syllogismi categoricis æquipollent .

*Vnde dignoscitur, sintne syllogismi hypotheticis
boni an vitiosi?*

Ex hac regula : Ex syllogismis hypotheticis ii boni sunt, qui procedunt à positione antecedentis, ad positionem consequentis, vel à remotione consequentis ad remotionem antecedentis. Ut, *Si homo est animal, sentit* : *Atqui homo est animal : Ergo homo sentit.* Vel sic, *Si lapides, vivunt, nutriuntur : Atqui lapides non nutriuntur : Ergo lapides non vivunt.* Qui procedunt à remotione antecedentis, ad remotionem consequentis, vel à positione consequentis ad positionem antecedentis, vitiosi sunt. Ut, *Si planta est animal, vivit : Atqui planta non est animal : Ergo planta non vivit.* Vel sic, *Si planta est animal, planta vivit : Atqui planta vivit : Ergo planta est animal.*

Quomodo revocantur syllogismi hypothetici ad categoricos?

Syllogismi hypothetici, in quibus idem est subjectum antecedentis & consequentis, sunt categorici, abjecta conditione *Si*, & communi antecedentis & consequentis subiecto. Ut ; *Si ego sum pius, ego sum beatus. Atqui sum pious. Ergo.* Categorice sic argumentabor: *Omnis pious est beatus : Ego sum pious : Ergo.*

Quid si non subjectum, sed predicatum antecedentis & consequentis idem sit?

Major hypothetica convertenda est in relativam. Ex. gr. sit syllogismus hypotheticus, *Si Abram justificatus est ex fide, nos quoque ex fide justificabimur : atqui Abram, &c.* siatque hujus syllogismi major relativa, erit syllogismus categoricus, hoc modo : *Quomodo Abram*

*Abrabam justificatus est, eodem modo nos justificabimur: Atque
Abrabam, &c.*

Quid si neque subjectum neque predicatum antecedentis & consequentis idem sit?

Syllogismus hypotheticus ægre poterit fieri categoricus. Ex. gr. hic syllogismus, *Si ex lege justicia, Christus frustra mortuus est: Sed ex lege justicia: Ergo, &c. difficulter fieri potest categoricus.*

Quid est syllogismus disjunctivus?

Cujus major est propositio disjunctiva.

Quotuplex est?

Duplex: bimembris, vel plurium membrorum.

Quomodo formatur bimembris?

Vel à positione alterutrius membra proceditur ad eversionem alterius: vel ab eversione alterutrius, ad positionem alterius: ut, *Aut dies est, aut nox: sed dies est: erga non est nox: vel, sed nox est, ergo non est dies: vel, sed non est dies, ergo nox: vel, sed non est nox, ergo dies.*

Quomodo formatur syllogismus disjunctivus plurium membrorum?

Cæteris membris sublatis, quod reliquum est, concluditur: ut, *Aut ver est, aut aestas, aut autumnus, aut hyems: Sed neque ver est, neque aestas, neque hyems: Ergo est autumnus.*

Quid si ambobus, vel omnibus membris sublatis, tollitur totum?

Est syllogismus ab enumeratione partium: ut, *Qui injuriam facit, id facit aut furto, aut adulteria, aut contumelia, aut alio aliquo modo: Atqui nemo sua furatur, nemo se ipsum adulteratur, nemo se ipsum afficit contumelia: Ergo nemo seibi facit injuriam.*

C A P. XIII. & XIV.

Quid est dilemma?

Dilemma est argumentatio duorum membrorum, quorum utrumque adjunctum habet incommodum: ut. *Si ducenda est uxor, aut pulchra ducenda est, aut deformis: si pulchram ducis, erit sollicitudini: si deformem, erit fastidio.*

Quot modis est dilemma infirmum?

Duobus modis: nempe si membra non sint immediate opposita, aut si non satis gravi incommodo urgenter. Utroque modo infirma est dilemma propositum. Nam inter pulchritudinem, & extremam deformitatem, medium aliquod interpositum est; & non necesse est, ut aut pulchritudo sollicitudinem marito, aut deformitas fastidium pariat.

Quid est sorites?

Sorites est argumentatio constans multis propositionibus, ita collocatis, ut praedicatum propositionis praecedentis, fiat subjectum sequentis, indeque praedicatum ultimum de primo subjecto concludatur: ut, *Quos Deus præcognovit, eos predestinavit; quos prædestinavit, vocabit; quos vocabit, justificabit; quos justificavit, glorificabit;* hinc collige, *Ergo quos præcognovit, glorificavit.*

C A P. XV.

Atque hancenius de syllogismo absolute ac ratione formæ considerato. Quomodo dividitur syllogismus ratione materie?

IN syllogismum dialecticum, apodiciticum sive demonstrativum, & sophisticum sive fallacem.

Quid

Quid est syllogismus dialecticus?

Syllogismus dialecticus est syllogismus generans opinionem, aut alium quemlibet assensum praeter scientiam.

*Quenam spectanda sunt in syllogismo
dialectico?*

Quæstiones sive problemata, propositiones, & inventio argumentorum.

*Quales debent esse quæstiones sive problema
tata dialetica?*

Nihil refert sive vera sint sive falsa, sive probabilitia sive paradoxa, sive necessaria sive contingentia; modo pietati, bonis moribus, aut sensui communi non adversentur. Neque enim disputandum est, an Deus sit coelensis, an parentum sit magistratus; quia illud pietati, hoc bonis moribus contrarium est: neque, an nix sit alba, quia illud cum sensu pugnat.

Quotuplicia sunt problemata?

Duplicia: alia realia, alia notionalia:

Quæ vocas realia?

In quibus attributum est vera res: ut, *An Logica sit ars?* *An justificemur operibus?*

Quæ notionalia?

In quibus attributum est notio aliqua aut terminus artis: ut, *An ars sit genus Logicæ?* *An opera sint causa justificationis nostræ coram Deo?*

Quomodo dividuntur problemata realia?

In absoluta, & comparata.

Quæ vocas absoluta?

In quibus quaeritur, an attributum subjecto conveniat, nec ne: ut, *An gloria sit in bonis numeranda?*

Quae comparata?

In quibus, propositis duobus pluribusve subjectis, queritur utri magis, vel cui maximè conveniat attributum: vel in quibus, propositis duobus pluribusve praedicatis, queritur, utrum magis, vel quodnam maximè subjecto insit: ut, *Sitne virtus an gloria magis in bonis numeranda? Fuerintne Alexander fortior an temperantior?*

Quales debent esse propositiones Dialecticæ?

Propositiones Dialecticæ debent esse certæ, aut faltem probabiles, non paradoxæ.

Quid est probabile?

Quod videtur omnibus, vel plerisque, vel sapientibus: atque iis vel omnibus, vel plerisque, vel nobilissimis ac celeberrimis.

Quid est paradoxum?

Quod verum est præter opinionem vulgi

CAP. XVI.

Quenam requiriuntur ad inventionem argumentorum dialecticorum?

Locus & regula.

Quid est locus?

Locus est sedes & nota quædam communis, cuius admonitu invenitur argumentum

Quid est regula sive canon?

Canon est propositio, continens rationem consequiæ syllogismi dialectici.

Quomodo dividuntur argumenta dialectica?

In artificialia, & inartificialia, sive testimonia,

*Vnde petuntur argumenta artificialia ad confirmanda
aut refellenda problemata notionalia?*

Ex definitione aut proprietate notionis sive affectio-
nis , de quâ in problemate queritur. Sic probes , *Aërem
non esse genus venti : quia aër non praedicatur de vento in questio-
ne , qua queritur , quid sit.*

*Vnde petuntur argumenta artificialia ad confirman-
da aut refellenda problemata realia?*

Ex affectionibus subjecti aut praedicati. Ea enim sunt
horum argumentorum loci.

*Quomodo dividuntur argumenta artificialia
lia problematum realium?*

In absoluta , & comparata:

Quomodo dividuntur absoluta?

In consentanea , & dissentanea.

Quenam dicuntur argumenta consentanea?

Quæ cum aliquâ parte quæstionis consentiunt.

Quatuplicia sunt ea?

Duplicia : vel enim à nomine sumuntur , vel à re ipsa

*Quot sunt loci argumentorum , que sumuntur
à nomine?*

Duo : etymologia sive notatio , & conjugata.

*Quot sunt loci argumentorum , que su-
muntur à re ipsa?*

Novem : definitio , genus , species , totum , pars ,
causa , causatum , subjectum , & adjunctum.

*Quot sunt loci argumentorum dissen-
taneorum?*

Quinque : disparata , contraria , relative opposita ,
privative opposita , & contradicentia,

Quot

Quot sunt loci argumentorum comparatorum?

Quinque etiam: *majus, minus, par, simile, & dissimile.*

Quotuplicia sunt testimonia?

Duplicia: alia divina sunt, alia humana.

CAP. XVII. & XVIII.

Ostende aliquot exemplis, quomodo ex his locis argumenta peti debeant ad confirmanda aut refellenda problemata realia.

CUm sic argumentor: *Non est de meo tuum, ergo non est mutuum, argumentum petitum est ab etymologiâ: Homo sum, humani nihil à me alienum puto, à conjugatis: Logica est habitus cum rectâ ratione effectivus, ergo est ars, à definitione: Homo debuit contemplari cœlestia, ergo debuit creari erecto corpore, à fine: Fugit, ergo est in culpa, à signo: Iustus servat leges, ergo injustus transgreditur leges, à contrariis: Deus dat vitam hominibus, ergo dabit viatum, à majori. Capones ad unumquemque locum pertinentes peti debent ex Institutionibus plenioribus.*

CAP. XIX.

Hæc sunt exempla problematum absolutorum: declara porro, quomodo conformentur aut refellantur problemata comparata.

ARgumenta ad confirmanda aut refellenda problema comparata, petuntur ex jisdem locis, canonibus absolutis, quatenus illud fieri potest, in comparationes commutatis: Ex. gr. sicuti probari potest, *Deum esse bonum, quia ejus opera sunt bona*, ducto arguento ab effe-

effectis ; ita quoque concludi potest , Deum infinitis modis meliorem esse creaturis , quia illius opera infinitis modis meliora sunt quam opera creaturarum. Quia autem canones absoluti non semper possunt mutari in comparatos , necesse est singulis locis adjungi canones peculiares , quibus comparata problemata probanda sint : sed hi etiam ex Institutionibus petendi sunt.

C A P . XX.

Cum ergo satis dictum sit de syllogismo dialectico , pergamus ad demonstrationem.

Quid est demonstratio?

Demonstratio est syllogismus scientiam pariens.

Quomodo dividitur demonstratio:

In demonstrationem Σ dolis sive cur res sit , & demonstrationem , Σ olis , sive quod res sit .

Quid est demonstratio cur res sit ?

Quae non solum probat rem esse , aut non esse , sed etiam reddit causam , cur res sit , aut non sit .

Quid est demonstratio quod res sit ?

Quae solum probat rem esse aut non esse .

Vnde petita est differentia barum specierum ?

A fine . Finis enim demonstrationis est scientia : atque scientia dividitur in scientiam Σ dolis , sive cur res sit , & in scientiam Σ olis , sive quod res sit .

Quid est scientia cur res sit ?

Est cognitio dianoëtica , quâ cognoscimus causam , propter quam res est , esse illius rei causam , nec posse eam rera aliter se habere .

In quo differt hæc scientia à scientia quod res sit?

Scientia rūō, sive *quod res sit*; non gignitur ex cāulā propter quam res est hoc est; ex causa proxima; sed ex effectu, aut ex causa tantum remota.

C A P. XXI.

Quot sunt partes demonstrationis cur res sit?

TRes: subjectum, affectio demonstranda, & causa quæ est medium demonstrationis. Ex subjecto & affectione constat quæstio; ex causa cum subjecto & affectione seorsim combinatâ, fiunt præmissæ, sive principia demonstrationis.

Quenam sunt in his spectanda?

Præcognitiones, & cognitiones

Quenam sunt præcognoscenda?

Dē tribus terminis, sive partibus demonstrationis, præcognoscendum est, quid significet nomen: de subjecto & causa, etiam an sint: de principiis, quod vera sint: de affectione demonstratur, quod sit, deque conclusione, quod vera sit.

C A P. XXII.

Quotuplices conditiones spectande sunt in demonstratione?

TRIPLICES: aliæ ad quæstionem pertinent, aliæ ad causam sive medium, aliæ denique ad præmissas five principia.

An igitur non omnis quæstio admittit demonstrationem?

Non omnis; sed ea solum, quæ vera est, & veritatis

Cis suæ certam causam habet , veluti cum accidentia propria prædicantur de subjecto : ut , *Homo est capax scientiae*: *Luna patitur eclipsin* : *Humor oculi crystallinus debet esse coloris expers*

Quænam igitur respondunt demonstrationem?

Primo propositiones , in quibus definitio aut partes definitionis prædicantur de definito : ut , *Homo est animal* , aut *rationalis* : *virtus est habitus* , &c. Ejusmodi enim propositiones immediatæ sunt , nullamque causam habent suæ veritatis. Deinde propositiones , in quibus accidentia fortuita & mutabilia prædicantur de subjecto : ut , *Homo ambulat* , *agrotat* , &c. hæc enim certam causam non habent.

Quale debet esse medium demonstrationis?

Causa proxima affectionis.

Quid vocas hoc loco causam proximam?

Qua posita , effectum ponitur ; & qua sublata , tollitur : atque adeo in qua mens acquiescit.

Ex quo genere causarum petitur haec causa proxima?

Ex genere causæ efficientis aut finalis.

Quomodo dividitur causa efficiens proxima , que medium demonstrationis esse potest?

In internam , & externam .

Quam vocas causam efficientem internam?

Quæ est in eodem subjecto , in quo est effectum :

Quam vocas externam?

Quæ non est in eo subjecto , in quo est effectum .

ext.

*Da exempla demonstrationis: ac primo exemplum
à causa efficiente interna.*

Omne rationale est capax scientie:

Omnis homo est rationalis:

Ergo omnis homo est capax scientie.

*Da exemplum demonstrationis à causa ef-
ficiente externa.*

*Quod à solis radibus objecta terra nequit illustrari; id patitur
eclipſin luminis à sole accepti:*

Luna nequit à solis radibus objecta terra illustrari:

Ergo Luna patitur eclipsin, &c.

Da exemplum à causa finali.

*Quod debet colores omnes admittere, id debet esse expers
coloris.*

Humor oculi crystallinus debet omnes colores admittere;

Ergo humor oculi crystallinus debet esse expers coloris.

*An medium demonstrationis non debet
esse causa proxima subjecti?*

Fit quidem aliquando, ut causa efficiens proxima
prædicati, sit etiam forma subjecti; verum illud neque
necessarium est, neque perpetuum.

CAP. XXII.

*Quot sunt conditiones spectande in præmissis
sive principiis demonstrationis?*

QVINQUE. Requiritur enim primum, ut sint necessa-
riò vera, & quidem necessitate summa ac recipro-
cà: deinde, ut sint immediata atque prima: testò, ut
sint causa conclusionis: quartò, ut sint notiora: quin-
tò, ut sint priora conclusione.

Quid

Quenam proprietas sequitur ex his conditionibus?

Vt principia sint *oīcēm rē dēmōstrābōs*, id est, *propria ei rei, que dēmonstrātur*, hoc est, neque heterogenea, neque comunia.

Quenam dicuntur principia heterogenea?

Quæ ex aliâ scientiâ petita sunt: veluti si quis ad probandas quæstiones Physicas adhibeat principia Mathematica.

Quenam vocas communia?

Quæ pluribus scientiis accommodari possunt.

Quomodo dividuntur principia?

In axiomata, & theses.

Quid est axioma?

Axioma est principium, cuius veritas, cognitâ significatione vocabulorum, à nemine potest ignorari, ut, *Nihil potest simul esse & non esse, Totu. est maius sua parte.*

Quid est thesis?

Thesis est principium, cuius veritas non ex solâ vocabulorum significatione cognitâ, sed ex sensuum iudicio, aut qualicunque declaratione innotevit.

Quotuplex est thesis?

Duplex, definitio, & hypothesis.

Quid est definitio?

Definitio est, quâ quid res sit, enunciatus, ut; *Corpus naturale est, quod constat materia & forma, Natura est principium, & causa motus & quietis, ejus in quo est primo, per se, & non per accidens.*

Quid est hypothesis?

Quâ, an res sit, aut non sit, enunciatus, ut, *Esse animalia,*

*mam, Deum, &c. A quolibet puncto ad quodlibet punctum du-
ci posse rectam lineam.*

C A P. XXIV.

*Quotuplex est demonstratio rei, sive
quod res sit?*

DUplex: alia enim est ab effectu, alia à causa remota.

*Quam vocas demonstrationem
ab effectu?*

Quæ ex effectu sensibili causam colligit: veluti, si quis solito serius expperrectus, videt parietes cubilis sui à sole collustrari, indeque colligit, solem jam datum ortum esse.

*Quam vocas demonstrationem à causa
remota?*

Quæ ex causâ remotâ colligit effectum non esse: ut, *Plantæ non habent animam sensitivam; ergo non respirant.*

*Quid est discriminis inter has duas species
demonstrationis?*

Demonstratio ab effectu potest esse affirmata & negata, quia effectum cum causâ proximâ reciprocatur: eoque posito, causa proxima ponitur, & sublato, tollitur: at demonstratio à causa remota debet semper esse negata. Cum enim causa remota latior sit effecto, sit quidem, ut ea sublata effectum tollatur; sed non ut ea posita, effectum etiam ponatur. Rectè colligitur, *Plantas non respirare, quia non habent animam sensitivam: sed non sequitur, Omnia animalia respirare, quia habent animam sensitivam.*

Cap.

C A P. XXV.

Atque haec de syllogismo dialectico & apodictico. Quid est syllogismus sophisticus sive fallax?

QUi facta specie syllogismi dialectici errorem gignit.

C A P. XXVI.

Quotuplicia sunt sophismata?

DUplicia: alia sunt in voce, alia in re.

Quot sunt loci sophismatum eorum que in voce consistunt?

Sex: homonymia, amphibolia, compositio, divisio, prosodia sive accentus, & figura dictio[n]is.

Quid est sophisma homonymiae?

Quod oritur ex unius dictio[n]is ambiguitate: ut, *Finis rei est illius perfectio: Mors est finis vita: Ergo mors est vita perfectio.*

Quomodo solvuntur haec sophismata?

Distinctione vocis ambiguæ. Ex. gr. in proposito sophismate vox *finis* in majore significat causam finalēm, in minore, extremum.

Quid est sophisma amphibolie?

Quod oritur ex ambiguo sensu orationis, cuius singulæ voces carent homonymia: ut, *Qui sunt domini sui, sunt sui juris: Serbi sunt domini sui: Ergo servi sunt sui juris.*

Quomodo solvuntur haec sophismata?

Distinctione orationis ambiguæ. Ex. gr. voces *domini sui*, sunt pluralis numeri in majore propositione

Prōlati exempli ; in minore , sunt singularis numeri.

Quid est sophisma compositionis?

Quod oritur ex coniunctione eorum , quæ dividenda sunt : ut , *Duo & tria , sunt par & impar :* *Quinque sunt duo , & tria , Ergo quinque sunt par & impar.*

Quid est sophisma divisionis?

Quod oritur ex divisione eorum , quæ conjungenda sunt : ut , *Planetæ sunt septem : Sol & Luna sunt Planetæ :* *Ergo Sol & Luna sunt septem.*

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Distinctione diversorum sensuum , quos habet oratio pro diversâ partium compositione aut divisione. Ex. gr. in priori exemplo , *duo & tria* , sumuntur divisim in majore ; in minore , coniunctim. In altero exemplo sumitur vox *Planetæ* collectivè in majore propositione ; in minore , distributivè.

Quid est sophisma prosodia?

In quo eodem modo prouinciantur , quæ scribuntur diversimode ; aut prouinciantur diversimode , quæ scribuntur eodem modo ; ut , *Omnis equus est bestia :* *Omnis justus est æquus : Ergo omnis justus est bestia.* Similiter si quis confundat lèporem cum lèpore , amare cum amare , mālum cum malum .

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Cum ostenditur , aut eodem modo prouinciari quæ scribuntur diversimode ; aut prouinciari diversimode , quæ scribuntur eodem modo .

Quid est sophisma figuræ dictionis?

In quo ex dictionum similitudine colligitur , eadem iis accidentia , aut etiam significationem convenire. Ut , si quis ita colligat , *Poeta esse fœminini generis , quia vota*

Nota est fœminini generis: aut, *ardere*, *vapulare*, esse actiones; quia *docere*, *verberare*, sunt actiones:

Quomodo solvuntur haec sophismata?

Ostensa diversitate accidentium aut significationis, in vocibus similibus. Nam licet *Poeta* & *Nota* terminatio conveniant, non tamen sequitur, ut ejusdem generis sint: non sequitur etiam *verberare* & *vapulare* esse ambo significationis activæ, quamvis sint voces terminatio simillimæ vocibus activis,

C A P. XXVII.

*Quot sunt loci sophismatum eorum, que
in rebus sunt?*

Septem: accidens, dictum simpliciter & dictum secundum quid; ignoratio elenchi, consequens, petitio ejus quod in questione est, vulgo petitio principii, non causa pro causa, & plures interrogations.

Quid est sophisma accidentis?

Cum colligitur, subiecto convenire, quicquid dicitur de praedicato. ut, *Homo est species*: *Socrates est homo*: Ergo *Socrates est species*. *Mus rodit panem*: *Mus est syllaba*: Ergo *syllaba rodit panem*.

Quomodo solvuntur hujusmodi sophismata?

Cum ostenditur id, quod de subiecto colligitur, per accidens de praedicato dici, ut in priori exemplo fit; aut ipsum praedicatum per accidens dici de subiecto suo, ut fit in exemplo posteriori Ex. gr. quamvis Socrates sit homo, & homo sit species: non tamen sequitur, ut Socrates sit species, quia *speciem esse*, dicitur de homine per accidens. Similiter quamvis mus sit syllaba, & mus rodat panem, non tamen sequitur, ut syllaba rodat

rodat panem , quia syllabam esse , convenit mur i per acci-
dens , ac ratione nominis , non ratione essentiae .

Quid est sophisma à dicto simpliciter

Cum ex eo , quod verum est simpliciter , colligitur ,
aliquid verum esse secundum quid : ut , *Dextra non est
abscindenda ; ergo ne tum quidem abscindenda est , cum eam im-
vadat gangrena : Homo est mortalis , ergo & anima hominis mor-
talis est.*

Quid est sophisma à dicto secundum
quid ?

Cum ex eo , quod secundum quid verum est , col-
ligitur aliquid simpliciter verum esse : ut , *Vinum nocet
febricitanti ; ergo vinum est noxium , ideoque fugiendum : Ho-
merus est poeta ; ergo Homerus est.*

Quomodo solvuntur hæc sophismata ?

Ostendo discrimine ejus , quod simpliciter , & quod
secundum quid dicitur .

Quid est sophisma ab ignoratione elenchi ?

Cum conclusio videtur contradicere assertioni re-
spondentis , sed non contradicit , propter conditionem
aliquam contradictionis omissam : ut , si quis probatu-
rus , *Christum non esse dominum Davidis* , concluderet ,
Christum esse filium Davidis , peccaret ignoratione elenchi ,
quia *dominum & filium esse* , non tribuuntur Christo se-
cundum idem . Nam dominus Davidis est , secundum di-
vinam ; filius , secundum humanam naturam .

Quomodo solvuntur hæc sophismata ?

Ostendendo , quænam conditio contradictionis omis-
sa sit .

Quid

Quid est fallacia consequentis?

Cum aliqua enunciatio ex altera colligitur, ex qua non sequitur.

Quot modis contingit illud?

Quatuor modis. Primò, universalis affirmans convertitur simpliciter: ut si quis, quia *omnis adulator blandus est*, putet *omnem blandum esse adulatorem*. Secundo, cum ex universalí affirmante colligitur universalis negans: ut, *quicquid genitum est, habet principium; ergo quod non est genitum, non habet principium*. Tertio, cum minor est negans in prima figura, aut, quod eodem redit, cum ex remotione antecedentis, colligitur remotione consequentis. Quarto, cum utraque præmissarum affirmans est in secunda figura, aut, quod eodem redit, cum ex positione consequentis, colligitur positio antecedentis.

*Eiusmodi paralogismi non videntur esse sophismata,
quia aperte peccant in regulas syllogisticas.*

Ita est: sed Sophistæ solent vitium formæ occultare, aut alterius præmissæ suppressione; ut, *Crispus est blandus, ergo est adulator*: vel ambagibus verborum; ut, *Qui dicit te esse animal, dicit verum: Atqui qui dicit te esse asinum, dicit te esse animal: Ergo qui dicit te esse asinum, dicit verum*. Hæc enim argumentatio perinde se habet, ac si sic strueretur; *Tu es animal: Asinus est animal: Ergo tu es asinus*: quæ est argumentatio ex duabus affirmantibus in secunda figura.

*Quomodo solvuntur hæc sophismata?
Citata regula, in quam peccat illatio sophistica.*

Quid est sophisma petitionis ejus, quod ab initio in questione est?

Cum aliquid probatur per se ipsum; aut per aliiquid, quod æque ignotum est: ut, si quis proberet, *Animam humanam esse ex traduce, quia generatur ex semine parentum*: aut, *Visionem fieri emissione, quia non fit receptione.*

Quomodo solvuntur sophismata hujus loci?

Ostendendo, medium non esse diversum à quæstione, aut saltem non esse notius quæstione.

Quid est sophisma non causa pro causa?

In quo id, quod causa non est, aut causa per accidens, pro causa vera, ac per se, obtruditur: ut, *Vinum inebriat; ergo exterminandum est ex republica.*

Quomodo solvuntur sophismata hujus loci?

Designatione veræ causæ, à qua effectus per se dependet. Ex. gr. in sophisme prolato, neganda est consequentia; quia vinum non est vera causa ebrietatis, sed hominum intemperantia, vino abutentium.

Quid est sophisma plurium interrogationum?

Cum duæ pluresve interrogations ita proponuntur, ut unius speciem præ se ferant: veluti si quis querat, *Est ve mundus perfectus & eternus?*

Quomodo solvuntur hujusmodi sophismata?

Distinctione quæstionum, & responsione ad singulas seorsim applicatâ. Ex. gr. ad interrogationem jam propositam, non debet responderi, *Ita, aut Non*; sed, *mundum perfectum esse, non eternum.*

CAP. XXVIII.

Atque hæc de syllogismo. Quid est methodus?

Methodus est apta dispositio rerum, eodem pertinente, ut quæ optimè facillimeque intelligantur, & memoriæ quam tenacissime inhæreant.

Quidnam requiritur ad eam rem?

Ut præmittantur, quæ faciunt ad cognitionem sequentium, aut saltem, quæ cæteris facilius intelliguntur.

Quomodo dividitur methodus?

In naturalem, & arbitrariam.

Quam vocas naturalem?

In qua servatur ordo naturæ, & cognitionis nostræ distinctæ.

Quot sunt in naturali methodo observanda?

Duo potissimum,

Quenam?

Primo, ut omnes partes sint homogeneæ, hoc est, ut non commisceantur, quæ ad diversas disciplinas, aut ad diversas ejusdem disciplinæ partes, pertinent. Secundo, ut progressus instituatur ab universalibus ad particulariora, utque partes aptis transitionum vinculis connectantur.

Quomodo dividitur methodus naturalis?

In syntheticam, & analyticam.

Quid est methodus synthetica?

Quæ progreditur à principiis simplicissimis ad ea, quæ ex istis principiis componuntur.

Vbi habet bac methodus locum?

In disciplinis speculativis, Physica, Mathematica & Metaphysica.

Quid est methodus analytica?

Quæ facto initio à fine, progreditur ad media proxima, & ab his ad remotiora, donec ventum est ad prima ac simplicissima.

Vbi habet bac methodus locum?

In artibus & disciplinis practicis : ut in Grammatica, Rhetorica, Logica, Medicina, Architectonica : item in Ethica, Politica, & Oeconomica.

Quid est methodus arbitraria?

Quæ reliquo ordine naturæ, accommodata est ad captum nostrum.

Vbi habet bac methodus locum?

In Oratoria & Poësi. Oratoribus enim & Poëtis propositum est, auditorem, lectoremve movere. Ad eam rem opus est crypsi, quæ potissimum consistit in omissione, additione, & inversione. Omitti solent, quæ notitura videntur dicenti, aut tedium paritura auditoribus, etiam si ad causam videantur pertinere. Tum multa addenda sunt, quæ ad causam magnopere non faciunt, ut auditorem lectoremve reficiant, ac detineant. Omnia denique niro artificio invertenda sunt, ne ars ab auditore animadversa, suspecta sit, & assensum impedit.

F I N I S.

LUGDUNI BATAVORUM
Typis S E V E R I N I M A T T H A E I,

ANNO C I O I O C . X L V.

3.5.85

737174